

14. JERNALDERGÅRDENE VED BREIVEGEN

KONTINUITET OG ENDRING OVER 300 ÅR

Lise Loktu¹ og Ingar M. Gundersen²

¹ Sysselmannen på Svalbard

² Kulturhistorisk museum

INNLEDNING

De arkeologiske utgravningene på lokalitetene Brandrud I (id 126694) og Brandrud IV (id 126695) ble foretatt i henholdsvis 2011 og 2012. Utgravningene foregikk ved det tidligere Fron ysteri i et område som frem til 1902 var sameieutmark for gårdene Stokke, Brandrud, Listad og Oden (Hovdhaugen 1973:108). I 1712 delte gårdene felles utmark, som de benevnte Breivegen. Det ser ikke ut til at det har vært bosetning på Breivegen i 1712, men kun inngjerda løkker og voller. Navnet henspiller trolig på at det her har vært stor ferdsel, sannsynligvis over Lågen om vinteren. I tiden etter 1712 ble det etablert bosetning på Breivegen, men da under gårdene Stokke og Brandrud. De arkeologiske lokalitetene ble påvist på området som etter 1902 kom under Brandrud, og til en viss grad Stokke, og ble derfor benevnt som Brandrud I–IV. Brandrud II og III er imidlertid mindre utpløyde utmarkskulturminner fra middelalderen og vil ikke bli nærmere omtalt i denne omgang (for nærmere omtale, se Gundersens artikkel 3 i dette bind).

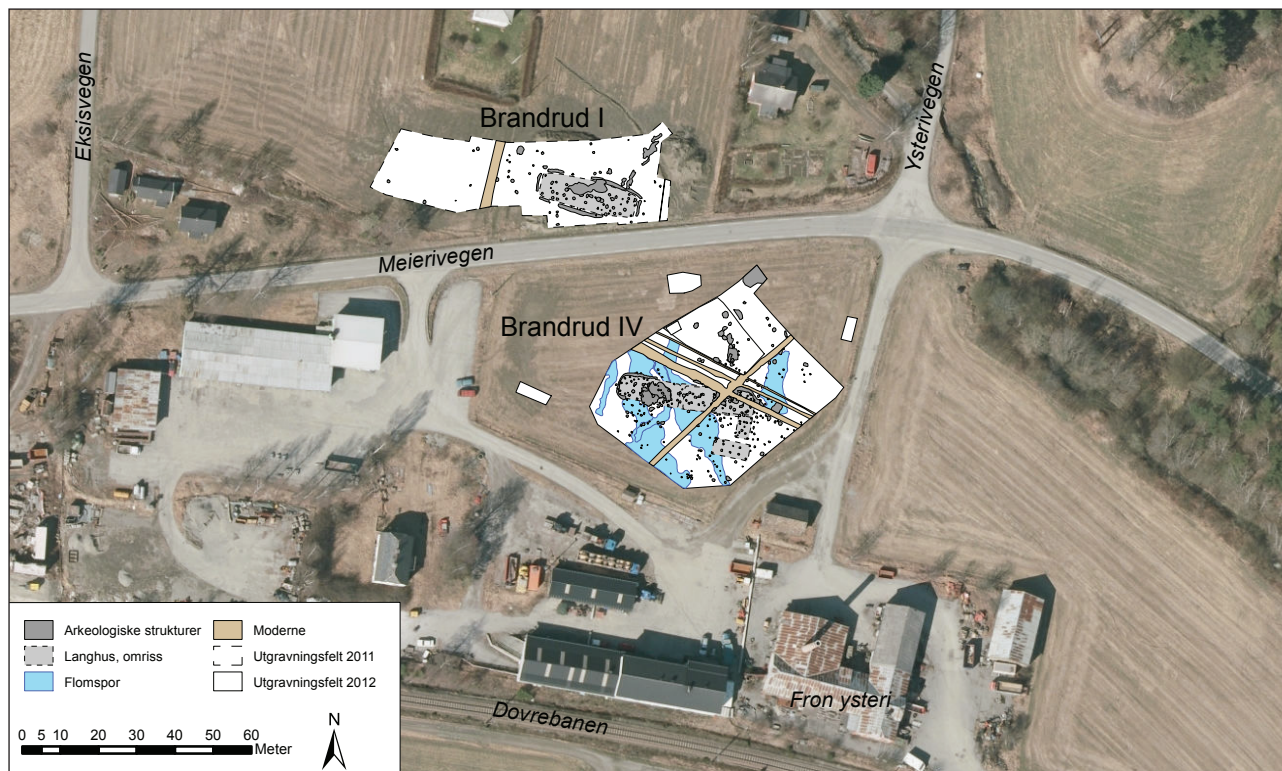
Utgravningene på Brandrud I og IV avdekket krevende stratigrafiske komplekser, hvor det i likhet med utgravningene på Fryasletta (se Loktus artikkel 13 i dette bind) ble påvist flere bosetningsfaser og fossile jordbrukshorisonter som var påvirket og tidvis avbrutt av massive flomskred- og flomsedimenter. På utgravningsfeltene Brandrud I og IV ble det avdekket henholdsvis ett og fem treskipede langhus fra eldre jernalder, fra det som trolig er to delvis samtidige gårdsenheter. Lokalitetene er i dag adskilt av dagens hovedvei, men langhusene utgjør et sammenhengende bosetningsområde med kontinuitet over flere hundre år. Dateringene indikerer at bosetningen ble etablert i yngre romertid (150–400 e.Kr.) med kontinuitet frem mot slutten av folkevandringstiden (400–550 e.Kr.). Denne artikkelen er en revidering

av de tidligere tolkningene av lokalitetene slik de er presentert i utgravningsrapportene (Gundersen og Loktu 2014; Loktu 2013).

På Brandrud IV ble det avdekket fem langhus som representerer flere bruksfaser. Gården ble etablert i yngre romertid, men det er usikkert hvorvidt dette skjedde tidlig eller sent i perioden. På Brandrud I ble det avdekket et langhus datert til folkevandringstiden, og det lå kun 40 meter nord for hovedhusene på Brandrud IV. De radiologiske dateringene fra de to lokalitetene tyder på at gårdene deretter eksisterte side om side frem mot slutten av folkevandringstiden.

Husenes bevaringsgrad var svært ulik. Mens Brandrud I kun representerer én fase, har den gradvise omorganiseringen av tunet på Brandrud IV skapt en noe mer krevende funn- og tolkningssituasjon. Dette har blitt forsterket av de mange uttørkede flomløpene på feltet, som gikk rett gjennom bosetningssporene. Generelt dårlige bevaringsforhold for makrofossiler har medført noe usikkerhet om funksjonsinndelingen av hovedhusene, men det foreligger noe bedre resultater på Brandrud IV enn på Brandrud I. Arkeologiske strukturer gir imidlertid noen flere indikasjoner på funksjonsinndelingen. Blant annet ble det avdekket esser i den østlige delen av hovedhusene på begge gårdene, noe som indikerer økonomideler med smieverksteder. Smiene har trolig hatt overlappende drift, men de teknologiske prosessene som har foregått i verkstedene, har vært ulike (se Jouttijärvis artikkel 21 i dette bind).

Begge lokalitetene hadde tydelige spor etter flomskred, og det ble påvist fossile jordbrukslag som var både eldre og yngre enn langhusene. På Brandrud I ble det dokumentert et fossilt jordbrukslag fra eldre bronsealder (1800–1100 f.Kr.) i snittprofilene i langhuset. Et tilsvarende lag ble også påvist ved dypsjakting på Brandrud IV samt i enkelte av snittprofilene

Figur 14.1. Oversiktskart over utgravningsfeltene på Brandrud I og IV. Kartgrunnlag: Norge i bilder. Produsert av Ingar M. Gundersen.

til langhusene. Det ble også funnet en kokegrop fra førromersk jernalder (500 f.Kr.–Kr.f.) etter systematisk flateavdekking ned til et dypere stratigrafisk nivå på Brandrud IV. På begge lokalitetene ble det påvist spor etter jordbruksaktivitet etter at langhusene går ut av bruk, i form av fossile jordbrukslag og ardspor. På Brandrud IV kan noen av ardsprene være eldre eller samtidige med langhusene, mens andre ut fra stratigrafiske relasjoner må være yngre.

Samlet strekker dateringene av funnene seg fra eldre bronsealder og helt opp til nyere tid og gir aktiviteten på Brandrud et tidsspenn på opptil 4000 år.

BRANDRUD I

De arkeologiske funnene på Brandrud I fordeler seg på to stratigrafiske nivåer, hvorav det øverste er det best undersøkte. Det ble her avdekket 101 strukturer, herunder kokegroper, stolpehull, ildsteder, grøfter og nedgravninger, og de fleste kan knyttes til langhuset (Gundersen og Loktu 2014). Selve langhuset var delvis dekket av et svært kullholdig fossilt dyrkingslag/kulturlag, som viser til åkerdrift etter at hustomten fraflyttes. På det nedre nivået, ca. 20 cm under langhuset, ble det påvist nok et fossilt matjordslag, som var dekket av flom- og flomskredsedimenter.

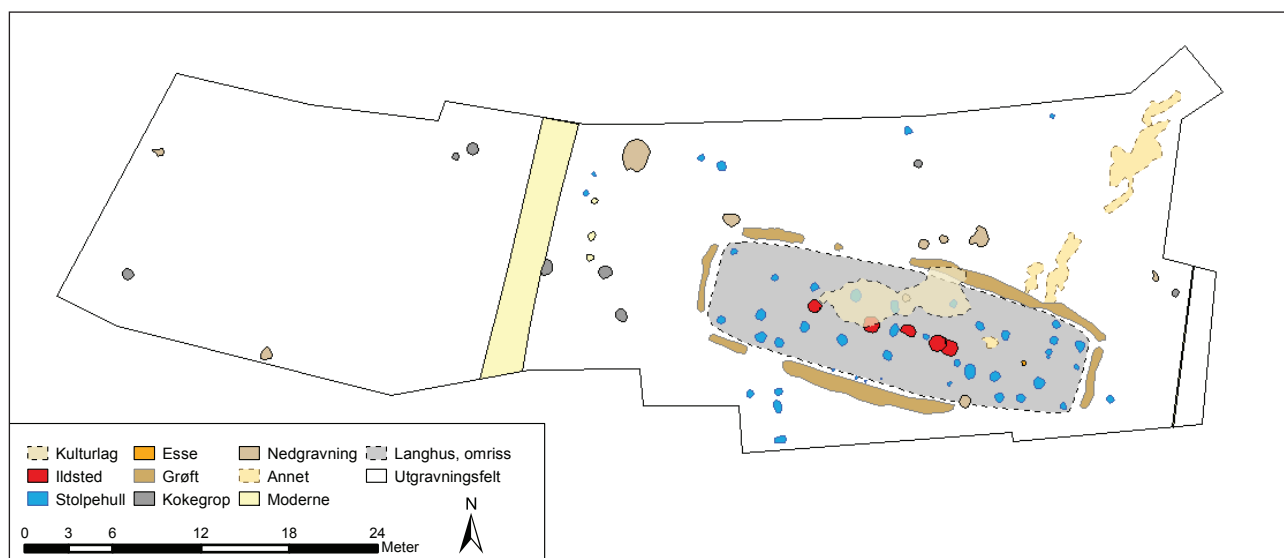
Langhuset på nivå 1

Langhuset er orientert vestnordvest–østsørøst, noe som gir huset en orientering som er parallell med tunet på Brandrud IV. Langhuset kan defineres som treskipet med svakt buede langsider, men er noe smalere i øst enn i vest. Det lå bevart dreneringsgrøfter på alle fire sider, og utformingen av disse tyder på at huset hadde rett gav. Husets største mål er 26 × 8,5 meter. Det er tatt med utgangspunkt i flaten innenfor grøftene. Grunnarealet er dermed beregnet til ca. 185 m².

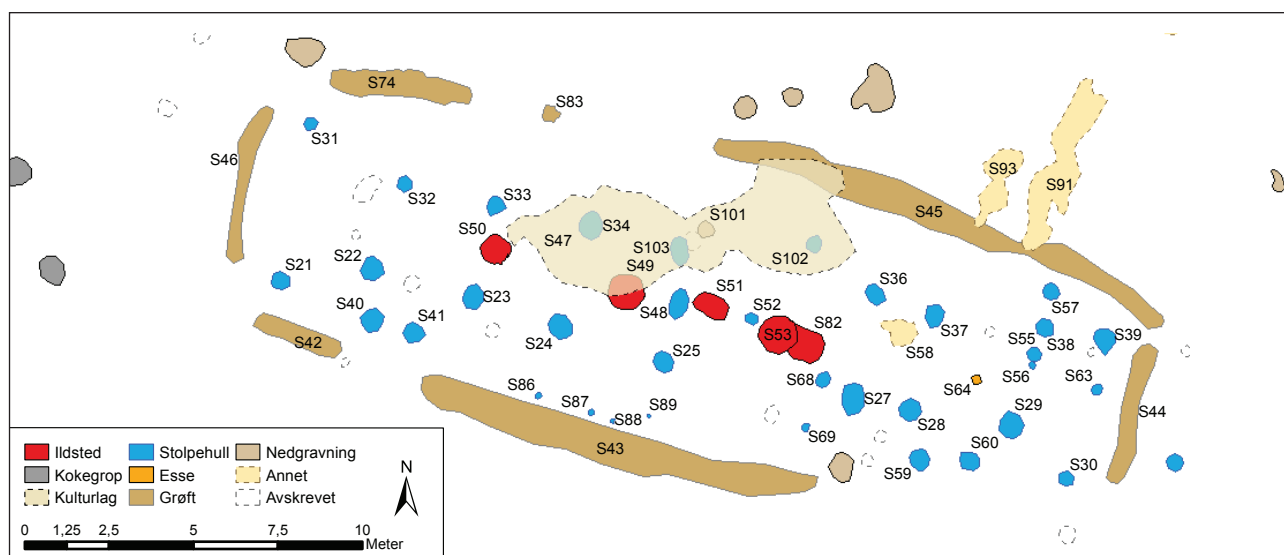
Konstruksjonsspor

Konstruksjonen var definert av syv par takbærende stolper og to par uttrukne gavlstolper. Det ble påvist to inngangspartier i den sørlige langsiden bestående av to par dørstolper. Inngangspartiene hadde en identisk plassering mellom de to siste grindparene i hver ende og var anlagt i flukt med de uttrukne gavlstolpene. Parallelt med det sørøstlige inngangspartiet lå det i den nordlige langsiden enkelte indikasjoner på et tredje inngangsparti i form av et mulig tråkk. Det manglet imidlertid sikre dørstolper på denne siden av huset, og tolkningen er derfor usikker. I den sørlige langsiden ble det i tillegg påvist fire mulige staurhull, som kan representere rester etter vegglinjen.

Stolpehullene inneholdt generelt mye trekull, men konsentrasjonene var spesielt store i husets østre og vestre ende. Huset har trolig brent ned, og de største

Figur 14.2. Utgravningsfeltet på Brandrud I med innmålte strukturer. Kart: Ingar M. Gundersen.

Figur 14.3. Langhuset på Brandrud I med tilhørende strukturer. Kart: Ingar M. Gundersen.

forekomstene lå i selve stolpeavtrykkene, noe som gjør at stolpene ser ut til å ha brent in situ.

Langsmed midtaksen ble det avdekket fem ildsteder. Fire av disse var nedgravde, mens ett har vært konstruert over bakkenivå. Det ble i tillegg påvist et uregelmessig kullsjikt (S58) med en sterkt skjørbrent steinhelle på $45 \times 43 \times 6$ cm delvis begravd i massene. Det er uvisst om dette representerer et sjettedsted, eller om funnet bør knyttes til smieverkstedet i husets østre del. Selve strukturen viste ingen tegn til varme-påvirkning. Strukturen kan alternativt forstås som en form for stekeplate, som har blitt varmet opp med glødende trekull fra ildstedene.

Huset hadde en enkel og klar oppbygning, og alle bærende konstruksjoner har latt seg påvise. Den gjennomsnittlige fagdybden mellom de takbærende

stolpene var 3,2 meter og den gjennomsnittlige grindbredden 2,8 meter. Målene varierte imidlertid gjennom huset, og mellom fjerde og femte grindpar sett fra vest økte brått fagdybden fra 3 til 5,9 meter. Det har her blitt åpnet opp for et større rom, hvor det også har blitt plassert et dobbelt ildsted. Ildstedene representerer to eller tre separate bruksfaser. Fra femte til sjettedgrindpar, hvor steinhella ble funnet, ble avstanden redusert til 1,8 meter, og så ble avstanden nok en gang normalisert med ca. 3 meter til syvende grindpar, hvor essen (S64) ble lokalisert.

Det ble i tillegg påvist flere stolpehull som ikke kunne knyttes til den bærende konstruksjonen. Noen av disse er tolket som spor etter indre vegg-løsninger. Dette gjelder blant annet et kraftig utformet stolpehull (S48) midt under spennet i fjerde grindpar,

som effektivt adskilte husets vestre deler fra det store rommet i øst. Stolpen var plassert midt i huset med 13 meter til begge gavlene og ca. 4 meter til begge langsiden. Dette gir inntrykk av at huset var delt opp i to ulike deler, kan hende med ulike funksjoner.

Dyrkings- og kulturlag

Under avdekkingen av midtskipet og søndre sideskip ble det observert et tynt, kullholdig sjikt som dekket noe av husets sørøstre deler. Funn av ardspor resulterte i at laget ble tolket som et fossilt dyrkingslag. I søndre feltkant kunne det observeres at laget var dekket av et tynt lag med grus og sand, som trolig har blitt avsatt under et flomskred. Det indikerer at området ble dyrket opp etter at langhuset gikk ut av bruk, og at et flomskred rammet åkeren en tid etter dette. Dette kan eventuelt settes i sammenheng med Merovingertidsofsen (se Nesje mfl.s artikkel 9 og Gundersens artikkel 10 i dette bind).

I midtskipet og nordre sideskip ble det påvist et kulturlag (S47), som dekket deler av husets midtparti. I likhet med dyrkingslaget var det svært kullholdig og derfor til tider vanskelig å skille fra dette. Ettersom dyrkingslaget trolig var dyrket opp av nettopp kulturlaget, kan det likevel virke noe uhensiktsmessig å skille kategorisk mellom disse to funnene. Tidspress medførte en hard prioritering i felt, noe som resulterte i at det sekundære dyrkingslaget ikke ble nærmere undersøkt. I ettertid kan dette virke som en forhastet beslutning. Dyrkingslaget ble deretter krafset bort, og foruten ardsprene ble det da påvist en rekke tynne og uregelmessige felt med rødbrunt varmpåvirkning. Dette underbygger inntrykket av at huset har brent ned.

Den nordlige og vestre delen av huset var anlagt på en steinrik undergrunn, og kulturlaget var derfor også bedre bevart her. Den videre undersøkelsen av kulturlaget avslørte et avlangt sjikt med forråtnet trevirke i tilnærmet flukt med den nordlige langsiden. I sjiktet fremkom en rekke stykker med delvis forkullet bjørkenever, og noen stykker var bevart i over 10 cm lengde. En radiologisk datering av neveren (se figur 14.4) viser at funnet er samtidig med langhuset. De aller fleste stykkene var helt flate og må derfor ha blitt lagt i press umiddelbart etter sanking. Dette må bety at neveren ikke er tilfeldig iblandet skogs- eller husholdsavfall, men har vært anvendt som bygnings- eller gjenstandsmateriale.

Esse

Den fragmentariske essen (S64) i den østre delen av huset var kun ca. 30 cm i diameter og 8 cm dyp og dermed forholdsvis uanselig. I profil var den tilnærmet V-formet. Strukturen inneholdt imidlertid mye slag

som hadde smeltet in situ, og en tydelig rødbrunt rand kunne påvises både under og rundt nedgravningen. Strukturens sentrale plassering i midtaksen, midt mellom de fire stolpene i sjette og syvende grindpar, viste med all tydelighet at funnet måtte sees i relasjon til huset.

Øvrige funn på nivå 1

Det ble påvist 37 strukturer som ikke kunne knyttes direkte til langhuset, og blant disse var det 7 kokegrop, 4 udefinerbare nedgravninger og 10 stolpehull. Strukturene er i all hovedsak plassert rundt langhuset, og det ser dermed ut til at de på et eller annet vis relaterer seg til nettopp jernaldergården. Kokegropene var relativt små (45–98 cm i diameter) og stort sett tilnærmet sirkulære med buet bunnform. De var trolig svært utpøyde, og ingen var mer enn 28 cm dyp.

Stolpehullene kunne ikke med sikkerhet tolkes som del av overordnede konstruksjoner, og funksjonen er dermed noe uklar. Fire av stolpehullene umiddelbart sør for langhusets sørvestre inngangsparti var imidlertid plassert vinkelrett på hverandre og hadde en ensartet oppbygning i profil. Disse kan representere en mindre driftsbygning, som det ikke har vært mulig å avdekke fullt ut grunnet den sørlige feltavgrensningen. Stolpehullene kan alternativt forstås som del av et gjerde og/eller en grind som har vært forbundet med inngangspartiet på langhuset.

Analyseresultater på nivå 1

Det ble sendt inn ti kullprøver fra langhuset til utvidet vedartsanalyse ved Moesgård museum og deretter radiologisk datering ved NTNU (figur 14.4). I tillegg ble det sendt inn tre prøver fra kokegropene til enkel vedartsanalyse ved statsstipendiat Helge I. Høeg; disse prøvene ble også datert. Dateringene fra langhuset ligger i all hovedsak innenfor tidsrommet 250–580 e.Kr., men det finnes også enkelte eldre utslag, som trolig reflekterer høy egenalder på trevirket eller gjenbrukte materialer fra eldre bygninger. Dette gjelder blant annet en prøve av bjørk fra kulturlaget, som ble datert til 170 f.Kr.–Kr.f. (Beta-322380). Ettersom laget dekket konstruksjonsspor fra langhuset, kan dateringen på ingen måte reflektere dannelsen av kulturlaget. Prøven kan bestå av eldre kulturmateriale blandet inn i en yngre kontekst. En kontrolldatering av bjørkenever fra samme lag resulterte i 330–540 e.Kr. (Ua-46648), noe som bekrefter neverens samtidighet med langhuset.

Dateringene er foretatt på furu (*Pinus*) og bjørk (*Betula*), men det var også innslag av or (*Alnus*) og bark/never. Ulikt dateringsmateriale har ikke resultert i

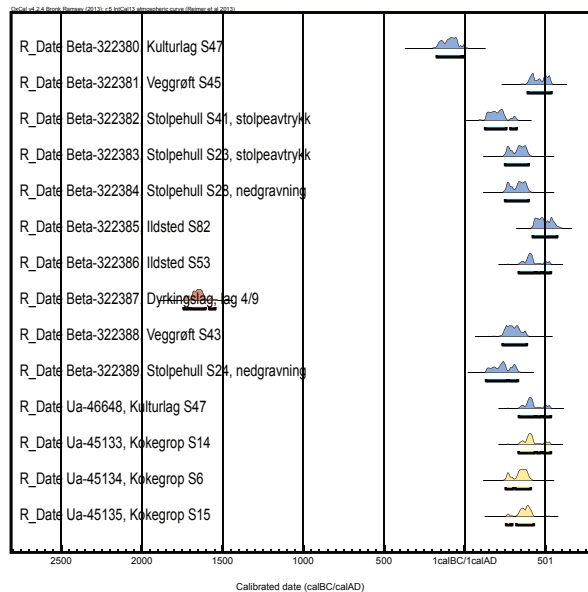
Prøve	Materiale	C-nr.	Kontekst	Ukalibrert alder	1 sigma	2 sigma
Hus I (nivå 1)						
Beta-322380	Betula	C58049/10	Kulturlag S47	2070 + 30 BP	160–130 f.Kr. 110–40 f.Kr.	170–30 f.Kr. 30–20 f.Kr. 10 f.Kr.–Kr.f.
Beta-322381	Betula	C58049/14	Veggroft S45	1610 + 30 BP	410–440 e.Kr. 490–510 e.Kr. 520–530 e.Kr.	390–540 e.Kr.
Beta-322382	Betula	C58049/25	Dørstolpe S41, stolpeavtrykk	1810 + 30 BP	140–240 e.Kr.	130–260 e.Kr. 300–320 e.Kr.
Beta-322383	Betula	C58049/27	Takbærende stolpe S23, stolpeavtrykk	1710 + 30 BP	260–300 e.Kr. 320–390 e.Kr.	250–410 e.Kr.
Beta-322384	Betula	C58049/44	Takbærende stolpe S28, nedgravning	1710 + 30 BP	260–300 e.Kr. 320–390 e.Kr.	250–410 e.Kr.
Beta-322385	Alnus	C58049/60	Ildsted S82	1550 + 30 BP	440–490 e.Kr. 510–520 e.Kr. 530–550 e.Kr.	430–580 e.Kr.
Beta-322386	Pinus	C58049/61	Ildsted S53	1640 + 30 BP	390–430 e.Kr.	350–370 e.Kr. 380–440 e.Kr. 490–510 e.Kr. 520–530 e.Kr.
Beta-322388	Pinus	C58049/71	Veggroft S43	1740 + 30 BP	250–340 e.Kr.	240–390 e.Kr.
Beta-322389	Pinus	C58049/76	Takbærende stolpe S24, nedgravning	1790 + 30 BP	220–250 e.Kr.	130–260 e.Kr. 280–330 e.Kr.
Ua-46648	Betula, never	C58049/77	Kulturlag S47	1639 + 30 BP	350–370 e.Kr. 380–440 e.Kr. 490–510 e.Kr. 520–530 e.Kr.	330–540 e.Kr.
Øvrige strukturer (nivå 1 og 2)						
Beta-322387	Pinus	C58049/63	Nivå 2, dyrkingslag, lag 4/9	3360 + 30 BP	1690–1620 f.Kr.	1740–1710 f.Kr. 1700–1600 f.Kr. 1570–1560 f.Kr. 1550–1540 f.Kr.
Ua-45133	Betula	C58050/7	Nivå 1, kokegrop S14	1642 + 30 BP	340–440 e.Kr. 490–510 e.Kr.	330–540 e.Kr.
Ua-45134	Pinus	C58050/8	Nivå 1, kokegrop S6	1697 + 30 BP	260–280 e.Kr. 320–400 e.Kr.	250–420 e.Kr.
Ua-45135	Betula	C58050/10	Nivå 1, kokegrop S15	1668 + 30 BP	340–420 e.Kr.	250–300 e.Kr. 310–440 e.Kr.
Ua-46647	Alnus	C58050/14	Nivå 1, grop S19	225 + 30 BP	1640–1670 e.Kr. 1770–1800 e.Kr. 1940–1960 e.Kr.	1640–1690 e.Kr. 1730–1810 e.Kr. 1930–1960 e.Kr.

Figur 14.4. C14-dateringer fra Brandrud I.

vesentlige forskjeller, men dateringene fra stolpehullene er gjennomgående noe eldre og angir en potensiell nedre dateringsramme for når huset kan ha blitt etablert. Ildstedene og bjørkenever fra kulturlaget ga noe yngre dateringer og kan i større grad knyttes til husets brukstid. Samlet sett indikerer dateringene at huset ble etablert i overgangen mellom yngre romertid og folkevandringstid, med en vedvarende brukstid mot slutten av folkevandringstiden. Kokegropene ser ut til å ha vært samtidige med langhuset (figur 14.5).

Makrofossilanalysene ga derimot få resultater (Moltsens artikkel 26 i dette bind). Analysene har

derfor kun i begrenset grad lyktes med å påvise en funksjonsoppdeling i langhuset. I den vestre delen ble det i stolpehull S23 funnet frø fra ugress og i stolpehull S24 et mulig fragment av skall fra hasselnøtt. I stolpehull S34, som lå under kulturlaget i husets vestre del, ble det i tillegg funnet mange brente klumper av amorft organisk materiale, som i struktur lignet mest på brent fett eller kjøtt. Noen av stykkene var fastsmeltet til fragmenter av både brent og ubrent bjørkenever, noe Annine Moltsen (personlig meddelelse) knytter til husbrannen. Makrofossilanalysene peker derfor ikke på at dette er et ordinært bolighus, ettersom

Figur 14.5. Kalibrerte dateringer av kokegrop(er) (gult), langhus (blått) og jordbrukslag (rødt) på Brandrud I.

man da kunne forvente flere spor av husholdning i prøvene. I et nærliggende stolpehull, S103, ble det funnet et fragment av brent bein av pattedyr. Funn av amorfe klumper i en rekke av de andre stolpehullene underbygger også tolkningen av at huset har brent ned. Dette gjelder spesielt endepartiene i både øst og vest, men det ble generelt funnet mye trekull og aske i stolpehullene i hele husets lengde. I S23 ble det funnet smeltet leire, noe som indikerer en svært høy varmeutvikling. Dette funnet kan eventuelt også sees i sammenheng med smien i den andre delen av huset.

Figur 14.6. Profil gjennom det sentrale ildstedet i langhuset med det eldre jordbrukslaget under. Foto: John Atle Stålesen.

De metallurgiske analysene er utførlig behandlet i andre artikler i dette bindet og konkluderer i hovedsak med at slagget fra essen kan knyttes til såkalt primærsmiing, med andre ord bearbeiding av jernluppa. I materialet lot det seg gjøre å skille ut minst to jernlupper, men det kan ha vært flere (se Jouttijärvis artikkel 21 i dette bind).

Fossilt jordbrukslag på nivå 2

Ca. 20 cm under dobbeltildstedet i langhuset dukket det i profilen opp et humøst og opptil 22 cm tykt

fossilt jordbrukslag (lag 4/9), med tynne kullsjikt i både over- og underkant. Mellom nivået for langhuset og jordbrukslaget lå det tynne kullsjikt og sedimenter av sand og silt, som har blitt avsatt gjennom minst fire flomsituasjoner (se Macphail mfl.s artikkel 27 i dette bind). Jordbrukslaget ble gjenfunnet i svært mange snitt gjennom stolpehull og ildsteder i husets østre del og til en viss grad i midtpartiet.

Mikromorfologiske analyser av Richard Macphail mfl. (artikkel 27 i dette bind) påviste en regelrett strukturell kollaps i det eldre jordbrukslaget forårsaket av flom og flomeroderte masser. Det lot seg likevel gjøre å påvise rikelig med humøse organiske/amorfe fragmenter og forkullede rester av ekskrementer, som ble knyttet til gjødsling og dyrehold. Flomproblematikken gjorde seg gjeldende også i makrofossil- og pollenanalysene. Det ble funnet både trekull, strå, pinner, pollen etter hassel, eik, bjørk og gress og sporer fra bjønnekam og kråkefot, men funnene var såpass fåtallige at de ikke var egnet til videre analyser. Ved omfattende flom er det i tillegg stor fare for at organisk materiale vaskes ned i eldre lag, og enkeltresultater må behandles med et kritisk blikk.

Trekull av furu fra avsviingslaget under det eldre jordbrukslaget resulterte i en datering til 1740–1540 f.Kr. (Beta-322387), noe som gir sterke indikasjoner på jordbruk på stedet allerede i eldre bronsealder. Det er imidlertid noe uvisst om laget representerer dyrkings- eller beitevirksomhet eller en kombinasjon av disse.

Tolkning av langhuset på nivå 1

De samlede resultatene fra Brandrud I gir grunnlag for en nærmere tolkning av jernaldergården på stedet. Mye tyder på at huset har gått tapt ved brann, deriblant de mange sporene etter sterk varmeutvikling, og at det har skjedd helt mot slutten av folkevandringstiden. Funn av delvis ubrent never indikerer imidlertid at huset ikke ble overtent, og at deler av konstruksjonen kan ha blitt stående for så å kollapse i ettertid. En slik tolkning gir rom for å diskutere om neveren kan være rester etter taktekke, noe som betyr at huset kan ha hatt torvtak. Den utvidede vedartsanalysen ga imidlertid ingen holdepunkter for en slik tolkning ettersom overflaten i flere tilfeller var ujevn og preget av kvister (Mikkelsen i Gundersen og Loktu 2014). Det skal likevel poengteres at de største stykkene ikke ble sendt til analyser, fordi vi fryktet at transporten ville medføre en fragmentering. Det er uansett ikke mulig å konkludere på det nåværende tidspunkt, og et større referansemateriale virker nødvendig.

Den ytre veggløsningen er likeledes noe usikker, og kun fire små staurhull ble påvist langsmed søndre

langside. Ytterligere et stolpehull ble påvist i den østre gavlen. De fåtallige sporene etter ytterveggene var kilde til adskillig hodebry ettersom huset ellers virket svært godt bevart. Dette resulterte i den foreløpige tolkning at veggen var konstruert av planker stående på syllstokker, noe som ville etterlatt seg få spor. De senere utgravningene av Hus 5 på Grytting I (se Villumsens artikkel 15 i dette bind) indikerer en lignende konstruksjon, men med liggende planker støttet opp på inn- og yttersiden av staur og små stolper. De fire staurhullene på Brandrud I kan indikere en tilsvarende løsning også her. De fåtallige staurhullene skyldes trolig grunnforholdene på stedet, som skifter mellom stein, grus og silt. De fire strukturene ble alle påvist i et parti med svært finkornede sedimenter, men store deler av hustomten preges ellers av langt grovere sedimenter.

De fåtallige sporene etter funksjonsoppdelingen medførte at en fjøs- eller stalldel heller ikke kunne påvises. En rekke med stolpehull (S55–57) langsmed det siste grindparet i øst indikerer at området inn mot gavlen kan ha vært adskilt som et eget rom. Rommet kan forstås som et lager, eventuelt i tilknytning til essen i denne delen av huset. Smieslagget som ble funnet i det tilgrensende rommet, hadde imidlertid et beskjedent omfang, og det ble heller ikke funnet smieslagg andre steder i eller rundt huset. Produksjonen virker dermed begrenset, og smieaktiviteten kan ha vært av kort varighet (se også en nærmere diskusjon om dette i Jouttijärvis artikkel 21 i dette bind). Liten bevissthet rundt disse spørsmålene i felt medførte også at det ikke ble tatt ut prøver av en større flate rundt essen, noe som kunne gitt en bedre forståelse av smieaktiviteten og omfanget av denne (se Villumsens artikkel 23 i dette bind). Dette var likevel lærdommer man kunne ta med seg inn i den påfølgende feltsesongen på Brandrud IV, hvor resultatene ble langt bedre. Den uregelmessige kullholdige strukturen med steinhella (S58) umiddelbart vest for essen ble dermed opprinnelig tolket som knyttet til husholdningsformål. Strukturen ble satt i relasjon til det store rommet med dobbeltildstedet i vest, som kunne forstås som et sentralt oppholdsrom. Fraværet av makrofossiler eller korn skaper derimot usikkerhet rundt en kjøkken- eller boligdel i denne delen av huset. Plasseringen av et kjøkkenrom såpass tett opptil smia virker også noe uhensiktsmessig, og det kan være nødvendig å revurdere tidligere tolkninger.

I den vestre delen lot det seg ikke gjøre å definere noen funksjonsoppdeling eller særskilt bruksanvendelse, men tilstedeværelsen av to ildsteder pekte i retning av bolig og matlaging. Til tross for manglende husholdsindikatorer i makrofossilanalysene er det likevel nærliggende å tolke den vestre halvdel av huset som en boligdel.

Midtstolpen sentralt i huset deler effektivt huset opp i en østlig og en vestlig halvdel og kan ha delt boligdelen i vest fra en økonomidel i øst. Plasseringen av essen innenfor inngangspartiet i husets østligste del har sin klare parallell i Hus II på Brandrud IV, hvor det i tillegg ble påvist smieavfall deponert ved et ildsted i et rom vest for selve essen (se figur 14.11). Den romlige oppbygningen av huset ligner den på Brandrud I, men fraværet av smieavfall i det store rommet på Brandrud I gjør en slik tolkning vanskelig å underbygge. Fraværet av entydige aktivitetsspor er imidlertid et tveegget sverd, og hvilken funksjon det store rommet hadde, blir dermed uansett vinkling et åpent spørsmål. Rommet kan tolkes som knyttet til essen i øst, noe som gjør at langhuset blir å forstå som en delvis spesialisert bygning med en boligdel og en verksteddel. Tolkningen står likevel i kontrast til de fåtallige funnene av slagge på stedet, som snarere indikerer småskalavirksomhet. Fraværet av mer entydige aktivitetsspor i det ellers velbevarte langhuset medfører at funksjonsoppdelingen blir et heller åpent spørsmål, som ikke kan besvares alene med den empirien som er tilgjengelig per dags dato (se også Loktus artikkel 24 og Moltens artikkel 26 i dette bind).

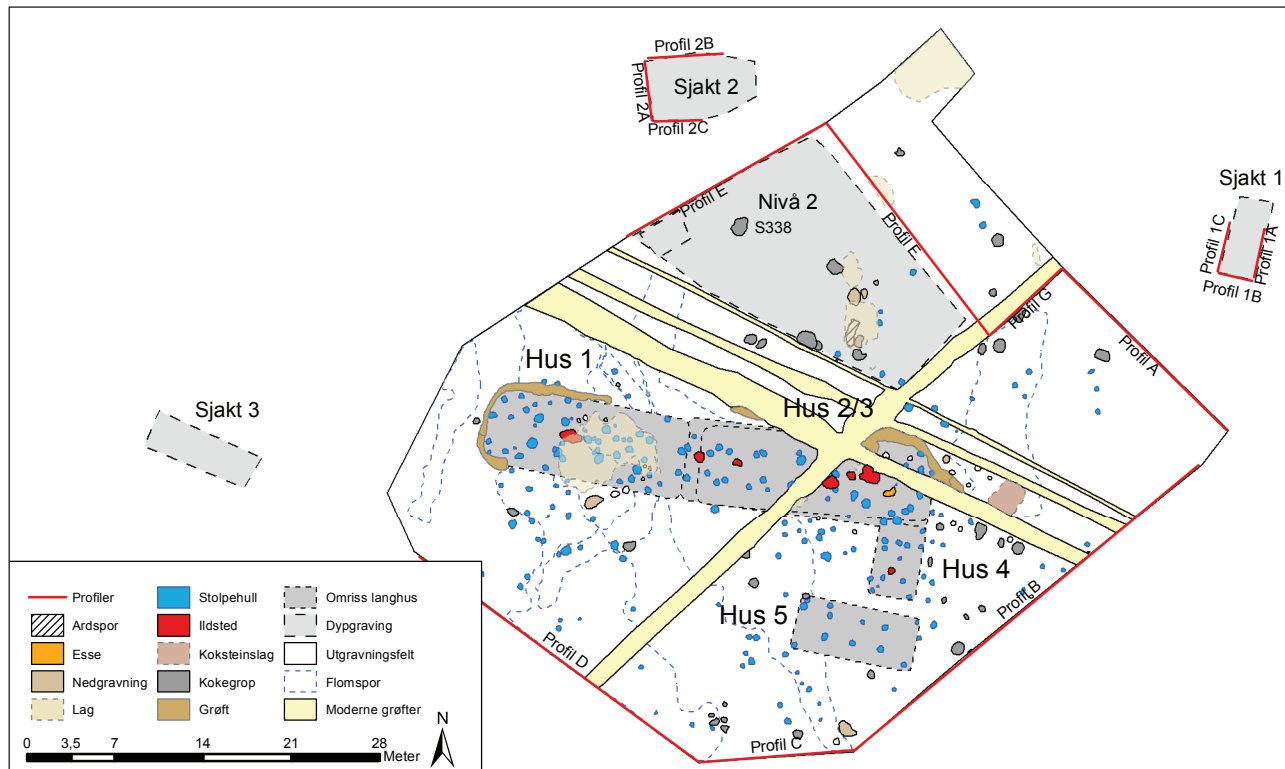
BRANDRUD IV

På Brandrud IV ble det avdekket aktivitetsspor på tre stratigrafiske nivåer samt fossile jordbrukslag som i varierende grad kan knyttes til de tre nivåene (Loktu 2013). Totalt ble det avdekket 350 strukturer på lokaliteten, hvorav majoriteten ble påvist på nivå 1 i tilknytning til de fem langhusene (figur 14.7). I likhet med Brandrud I er dette det yngste og best undersøkte nivået, og i tillegg til langhusene ble det avdekket en mengde kokegroper, fossile jordbrukslag og rester av ardspor. På nivå 2 ble det påvist en kokegrop fra førromersk jernalder og på nivå 3 et fossilt jordbrukslag fra eldre bronsealder.

Langhusene på Brandrud IV representerer ulike faser av et gårdstun fra eldre jernalder som har gjennomgått omfattende endringsprosesser over en periode på trolig 200–300 år. Stratigrafiske relasjoner og analyseresultater viser flere bruksfaser, men omfattende dateringsproblematikk har vanskeliggjort tolkningene. Denne problematikken presenteres nærmere i sammenheng med de enkelte husene.

Stratigrafiske forhold – jordbrukslag og ras- og flomhendelser

Det ble på Brandrud IV dokumentert til sammen seks profilsjekvenser som har stor betydning for forståelsen

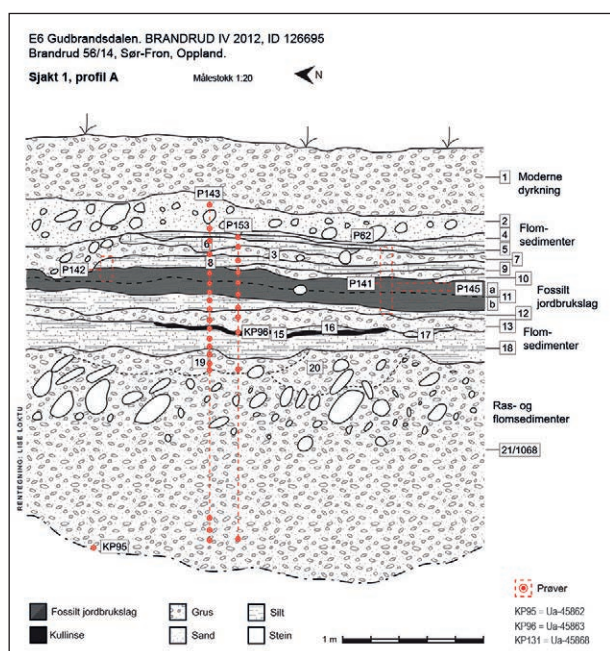
Figur 14.7. Utgravningsfeltet på Brandrud IV med innmålte strukturer, sjakter og dyppgraving markert. Kart: Ingar M. Gundersen.

av de komplekse geologiske avsetningene i området (se figur 14.7). I tillegg til et utvalg av feltkantprofilene ble det åpnet og dokumentert tre dypsjakter i ulike hjørner av feltet (sjakt 1, 2 og 3). Dypsjaktene ga en god oversikt over stratigrafien på feltet samt utstrekningen av de arkeologiske og geologiske lagene. Profilsekvensene har hatt stor betydning for tolkningen av bosetningssporene på feltet, blant annet hva

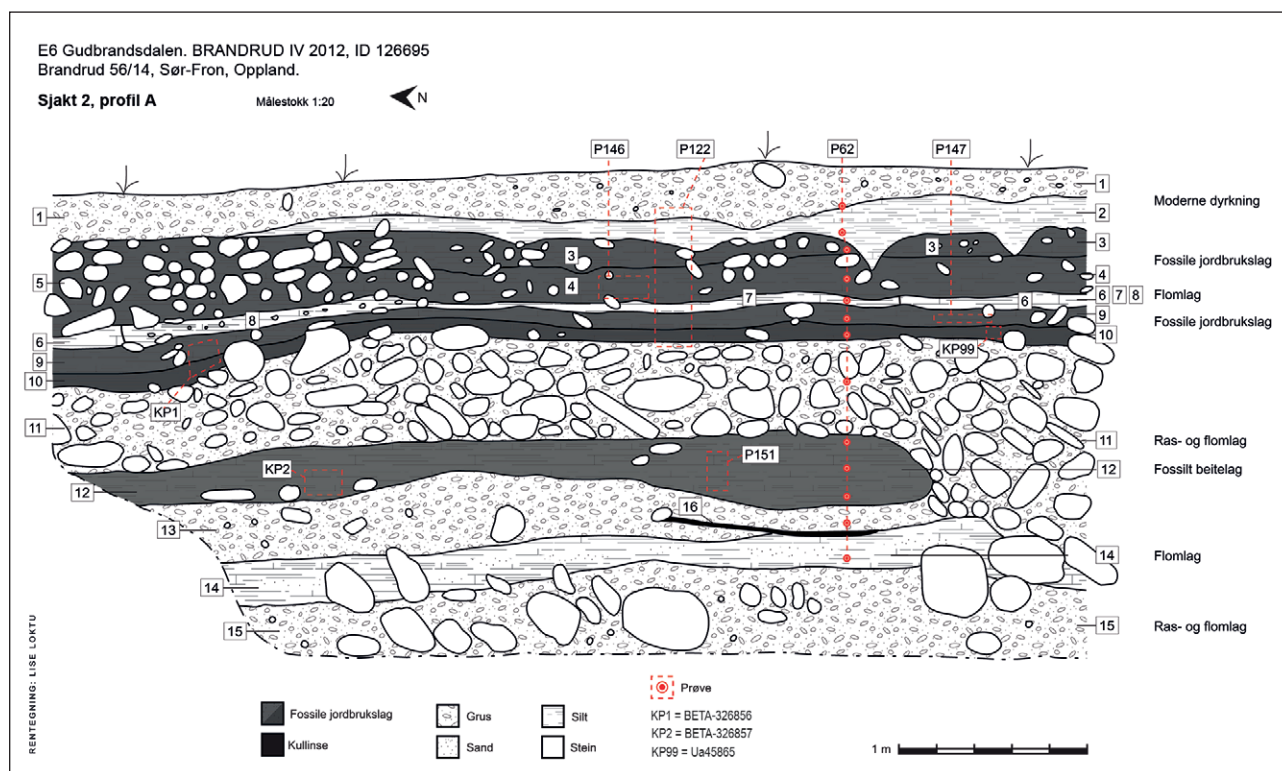
som har vært det opprinnelige landskapets terreng, og i hvilken grad det kan ha endret seg under bosetningsfasene. To av profilsekvensene fra dypsjaktene vil beskrives nærmere i denne artikkelen (profil 1A og 2A). Se figur 14.11 for nærmere oversikt over og detaljer om dateringsresultatene.

I profil 1A ble det påvist minst 21 lag, hvorav minst 1 fossilt jordbrukslag (figur 14.8). Jordbrukslag BA 11 besto av to synlige sjikt (a og b) med en dybde på til sammen 20 cm. Tykkelsen indikerer at laget har blitt godt opparbeidet gjennom en lengre periode, men det ble ikke funnet makrofossiler som kan si noe om eventuell dyrking og vegetasjon på stedet. Innholdet i pollenprøvene viste at området har bestått av åpent gresslandskap med spredte løvtrær, noe som tyder på at laget representerer rester etter beitelandskap. Jordbrukslag BA 11 var stratigrafisk yngre enn langhusene som ble funnet på nivå 1, og en datering på bjørk (610–710/740–770 e.Kr., Ua-45868) antyder at laget ble dyrket opp i merovingertiden, etter at bosetningen opphørte. Det ble i tillegg dokumentert to eldre kullsjikt i profil 1A (lag 15 og 1068), som kan være rester etter avsviing, skogbrann eller lignende. Materiale fra disse lagene ble datert på furu og bjørk til henholdsvis 650–540/800–730/700–660 f.Kr. (Ua-45863) og 2130–2090/2050–1880 f.Kr. (Ua-45862).

De geologiske avsetningene i sjakten viser spor etter omfattende flomhendelser. Like under matjorden sees et lag med stein- og grusavsetninger. Videre

Figur 14.8. Renteingning av profil A, sjakt 1. Illustrasjon: Lise Loktu.

Figur 14.9. Rentegning av profil A, sjakt 2. Illustrasjon: Lise Loktu.

sees en tykkere sekvens med finere flomsedimenter i form av siltavsetninger og mindre grusavsetninger. Jordbrukslag BA 11 er opparbeidet i disse siltsedimentene. Nedre del av profilen viser tegn til massive ras- og flomavsetninger i form av grovere stein, sand og grussedimenter.

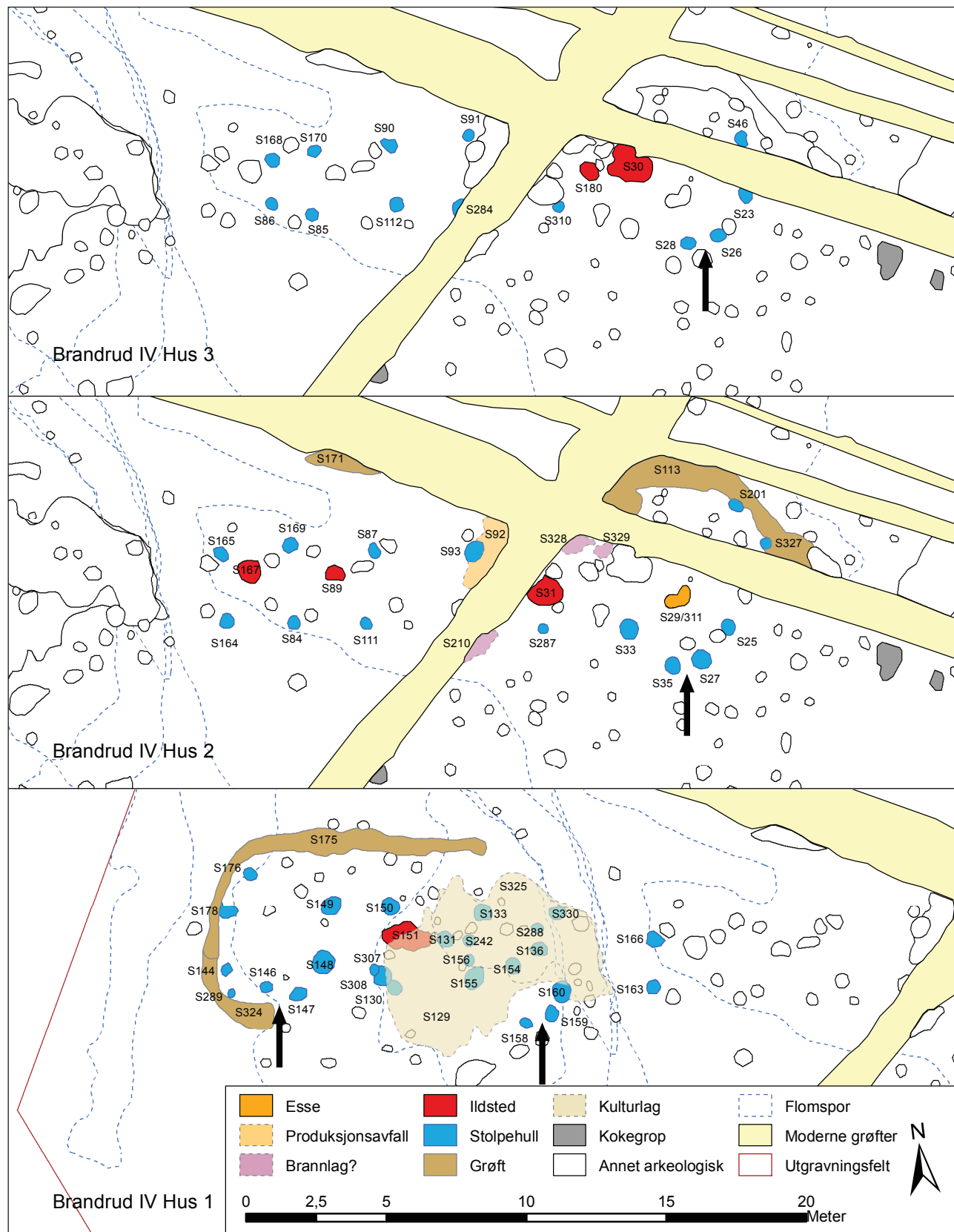
I profil 2A ble det påvist minst 16 lag, hvorav minst 6 fossile jordbrukslag (figur 14.9). Like under matjorden ble det påvist en 50 cm tykk tilnærmet sammenhengende sekvens med fossil jordbruksjord med minst fem synlige faser (BA 2, 3, 4, 9 og 10). De fem jordbrukslagene var vekslende opparbeidet av grove stein-, grus- og siltavsetninger og tidvis adskilt av tynnere flomsjikt. Jordbrukslag BA 10 er det stratigrafisk eldste laget i denne sekvensen og er antatt å være dyrket opp på samme nivå som nivå 1 på utgravningsfeltet. Materiale fra jordbrukslaget er datert innenfor perioden 240–410 e.Kr., noe som samsvarer med dateringer fra bosetningssporene på nivå 1. Jordbrukslaget BA 10 er opparbeidet av massive flomsedimenter med grove stein- og grusavsetninger (lag 11). Steinene i lag 11 hadde en tydelig fallretning i ca. 30° helning nedover mot Lågen, noe som indikerer høy vannføring. Det ble ikke funnet makrofossiler i lagene som kan si noe om eventuell dyrking og vegetasjon på stedet. Det ble imidlertid påvist påfallende skarpkantede kullbiter i BA 9, noe som kan indikere at jorden ikke har vært intensivt dyrket eller har ligget eksponert over lengre tid.

Det ble påvist en eldre sekvens med fossil jordbruksjord (BA 12) beliggende stratigrafisk under lag 11. Jordbrukslag BA 12 var opparbeidet av massive flomsedimenter med grove stein- og grusavsetninger (lag 14). Materiale fra jordbrukslaget er datert til 1720/1690–1530 f.Kr. (BETA-326857), tilsvarende eldre bronsealder. Toppen av BA 12 tilsvarer funnførende nivå 2 på utgravningsfeltet, hvor det ble påvist en kokegrop (S338) fra førromersk jernalder som kuttet gjennom BA 12.

De geologiske avsetningene i sjakt 2 avslørte spor etter omfattende flomhendelser i området. Profil 2A hadde en relativt ryddig stratigrafi og er den profilen som i størst grad samsvarer med lagdelingen på selve utgravningsflaten. «Naboprofil» 2B var derimot svært omrotet og er en god illustrasjon på hvordan tidligere ras- og flomhendelser har snudd undergrunnen på hodet med et par meters mellomrom. Tynne linser av fin sand mellom gruslagene viser at det i perioder også har vært svært stillestående vannstrøm i området, eventuelt at det har stått vann på sletta.

Jernaldergården, stratigrafisk nivå 1

Langhusene på Brandrud IV representerer ulike faser av en gård som ble etablert i yngre romertid, og som senere har gjennomgått omfattende endringsprosesser over en periode på trolig 200–300 år. Samtlige hus kan defineres som treskipede. Tre av dem er tolket som

Figur 14.10. Oversikt over langhusene på Brandrud IV. Kart: Ingar M. Gundersen.

Prøve	Materiale	C-nr.	Kontekst	Ukalibrert alder	1 sigma	2 sigma
Hus I						
BETA-326858	<i>Betula</i>	C58597/5	Hus I, ildsted S151, kullag	1580 ± 30 BP	430–540 e.Kr.	410–550 e.Kr.
Ua-45896	Or (<i>Alnus</i>)	C58597/18	Hus I, ildsted S151, kullag	1640 ± 30 BP	350–370 e.Kr. 380–440 e.Kr. 490–510 e.Kr. 520–530 e.Kr.	330–540 e.Kr.
Ua-45884	<i>Betula</i>	C58597/6	Hus I, stolpehull S166, stolpeavtrykk	1714 ± 32 BP	250–300 e.Kr. 320–390 e.Kr.	240–410 e.Kr.
Ua-45887	<i>Betula</i>	C58597/11	Hus I, stolpehull S242, stolpeavtrykk	1673 ± 32 BP	335–415 e.Kr.	250–440 e.Kr.
Ua-45902	<i>Betula</i>	C58597/35	Hus I, stolpehull S159, stolpeavtrykk	1925 ± 30 BP	50–90 e.Kr. 95–125 e.Kr.	Kr.f.–140 e.Kr.
Ua-45893	<i>Pinus</i>	C58597/14	Hus I, stolpehull S133, stolpeavtrykk	1854 ± 30 BP	125–220 e.Kr.	80–240 e.Kr.
Ua-45871	<i>Pinus</i>	C58597/28	Hus I, stolpehull S147, stolpeavtrykk	1801 ± 30 BP	130–250 e.Kr.	120–260 e.Kr. 280–330 e.Kr.
Ua-45873	<i>Betula</i>	C58597/33	Hus I, stolpehull S148, stolpeavtrykk	1789 ± 30 BP	140–200 e.Kr. 210–260 e.Kr. 290–320 e.Kr.	130–340 e.Kr.
Ua-45901	<i>Pinus</i>	C58597/31	Hus I, stolpehull S330, stolpeavtrykk	1816 ± 31 BP	135–200 e.Kr. 205–240 e.Kr.	120–260 e.Kr. 290–330 e.Kr.
Ua-45892	<i>Pinus</i>	C58597/13	Hus I, stolpehull S133, nedgravning	1737 ± 30 BP	250–340 e.Kr.	230–390 e.Kr.
Ua-45872	<i>Betula</i>	C58597/32	Hus I, stolpehull S242, nedgravning	1653 ± 32 BP	345–430 e.Kr.	260–290 e.Kr. 320–470 e.Kr. 480–540 e.Kr.
Ua-45869	<i>Betula</i>	C58597/25	Hus I, stolpehull S148, nedgravning	1775 ± 30 BP	210–330 e.Kr.	130–340 e.Kr.
Ua-45870	<i>Betula</i>	C58597/27	Hus I, stolpehull S147, nedgravning	2377 ± 32 BP	510–430 f.Kr. 420–390 f.Kr.	720–690 f.Kr. 540–380 f.Kr.
Ua-45874	<i>Betula</i>	C58597/34	Hus I, stolpehull S166, nedgravning	1668 ± 33 BP	340–420 e.Kr.	250–440 e.Kr. 490–510 e.Kr.
Hus II						
BETA-326860	<i>Pinus</i>	C58598/15	Hus II, esse S29, kullag	1760 ± 30 BP	230–260 e.Kr. 300–320 e.Kr.	140–260 e.Kr. 270–330 e.Kr.
Ua-45845	<i>Betula</i>	C58598/72	Hus II, esse S311, nedgravning	2353 ± 33 BP	510–460 f.Kr. 450–430 f.Kr. 420–380 f.Kr.	540–370 f.Kr.
Ua-45864	<i>Pinus</i>	C58598/35	Hus II, ildsted S167, kullag	1763 ± 33 BP	230–340 e.Kr.	130–390 e.Kr.
Ua-45895	<i>Pinus</i>	C58598/33	Hus II, smieavfallslag S92, kullag	1785 ± 30 BP	170–200 e.Kr. 210–260 e.Kr. 280–330 e.Kr.	130–340 e.Kr.
Ua-45890	<i>Pinus</i>	C58598/28	Hus II, ildsted S31, kullag	1721 ± 30 BP	250–300 e.Kr. 310–390 e.Kr.	240–400 e.Kr.
Ua-45894	<i>Pinus</i>	C58598/29	Hus II, ildsted S89, kullag	1767 ± 30 BP	230–340 e.Kr.	130–350 e.Kr. 360–380 e.Kr.
Ua-45883	<i>Pinus</i>	C58598/20	Hus II, esse S29, kullag	1758 ± 32 BP	235–265 e.Kr. 270–335 e.Kr.	160–200 e.Kr. 210–390 e.Kr.
Ua-45881	<i>Pinus</i>	C58598/16	Hus II, stolpehull S33, stolpeavtrykk, kullrand	1795 ± 33 BP	130–260 e.Kr. 300–320 e.Kr.	120–340 e.Kr.
Ua-45882	<i>Tilia</i>	C58598/18	Hus II, stolpehull S164, stolpeavtrykk	2001 ± 32 BP	45 f.Kr.–30 e.Kr. 40–50 e.Kr.	90–70 f.Kr. 60 f.Kr.–80 e.Kr.
Ua-45847	<i>Pinus</i>	C58598/22	Hus II, stolpehull S25, stolpeavtrykk	1589 ± 30 BP	420–470 e.Kr. 480–540 e.Kr.	410–550 e.Kr.
Ua-45849	<i>Pinus</i>	C58598/25	Hus II, stolpehull S35, stolpeavtrykk	1750 ± 30 BP	240–265 e.Kr. 270–335 e.Kr.	210–390 e.Kr.
Ua-45885	<i>Pinus</i>	C58598/26	Hus II, stolpehull S84, stolpeavtrykk	1947 ± 30 BP	15–85 e.Kr.	20 f.Kr.–130 e.Kr.
Ua-45850	<i>Pinus</i>	C58598/27	Hus II, stolpehull S169, stolpeavtrykk	1685 ± 31 BP	260–280 e.Kr. 330–410 e.Kr.	250–430 e.Kr.
Ua-45853	<i>Betula</i>	C58598/30	Hus II, stolpehull S87, stolpeavtrykk	1533 ± 33 BP	430–490 e.Kr. 530–580 e.Kr.	430–600 e.Kr.
Ua-45855	<i>Pinus</i>	C58598/32	Hus II, stolpehull S93, stolpeavtrykk	1633 ± 31 BP	380–440 e.Kr. 480–530 e.Kr.	340–540 e.Kr.
Ua-45897	<i>Pinus</i>	C58599/11	Hus II, stolpehull S327, mulig stolpeavtrykk	1709 ± 30 BP	250–290 e.Kr. 320–390 e.Kr.	250–410 e.Kr.
Ua-45844	<i>Pinus</i>	C58598/19	Hus II, stolpehull S164, nedgravning	1632 ± 30 BP	380–440 e.Kr. 480–530 e.Kr.	340–540 e.Kr.
Ua-45848	<i>Betula</i>	C58598/23	Hus II, stolpehull S25, nedgravning	2437 ± 30 BP	730–690 f.Kr. 550–410 f.Kr.	760–680 f.Kr. 670–630 f.Kr. 600–400 f.Kr.
Ua-45854	<i>Betula</i>	C58598/31	Hus II, stolpehull S87, nedgravning	1564 ± 32 BP	430–540 e.Kr.	420–570 e.Kr.

Prøve	Materiale	C-nr.	Kontekst	Ukalibrert alder	1 sigma	2 sigma
Ua-45857	<i>Pinus</i>	C58598/34	Hus II, stolpehull S33, nedgravning	1672 ± 30 BP	340–415 e.Kr.	250–300 e.Kr. 310–430 e.Kr.
Ua-45858	<i>Betula</i>	C58599/18	Hus II, grøft S113	2118 ± 32 BP	200–95 f.Kr.	350–320 f.Kr. 210–40 f.Kr.
Hus III						
Ua-45861	Selje (<i>Salix</i>)	C58599/20	Hus III, ildsted S30, kullrand	2140 ± 31 BP	350–320 f.Kr. 210–110 f.Kr.	360–290 f.Kr. 230–50 f.Kr.
Ua-45899	<i>Alnus</i>	C58599/21	Hus III, ildsted S30, kullag	1813 ± 30 BP	130–240 e.Kr.	120–260 e.Kr. 280–330 e.Kr.
Ua-45876	<i>Pinus</i>	C58599/23	Hus III, stolpehull S86, stolpeavtrykk	1895 ± 30 BP	65–135 e.Kr.	50–220 e.Kr.
Ua-45851	<i>Betula</i>	C58599/10	Hus III, stolpehull S310, mulig stolpeavtrykk	1637 ± 34 BP	350–370 e.Kr. 380–440 e.Kr. 480–530 e.Kr.	330–540 e.Kr.
Ua-45860	<i>Betula</i>	C58599/19	Hus III, stolpehull S46, mulig stolpeavtrykk	1604 ± 31 BP	410–470 e.Kr. 480–540 e.Kr.	390–540 e.Kr.
Ua-45886	<i>Pinus</i>	C58599/8	Hus III, stolpehull S28, nedgravning	1675 ± 31 BP	335–415 e.Kr.	250–300 e.Kr. 310–430 e.Kr.
Ua-45856	<i>Betula</i>	C58599/14	Hus III, stolpehull S91, nedgravning	1627 ± 30 BP	380–440 e.Kr. 480–530 e.Kr.	340–370 e.Kr. 380–540 e.Kr.
Ua-45875	<i>Pinus</i>	C58599/22	Hus III, stolpehull S86, nedgravning	2672 ± 32 BP	845–800 f.Kr.	900–795 f.Kr.
Ua-45877	<i>Betula</i>	C58599/24	Hus III, stolpehull S90, nedgravning	1677 ± 30 BP	340–415 e.Kr.	250–300 e.Kr. 320–430 e.Kr.
Ua-45878	<i>Betula</i>	C58599/26	Hus III, stolpehull S85, nedgravning	1990 ± 32 BP	40 f.Kr.–55 e.Kr.	60 f.Kr.–80 e.Kr.
Ua-45879	<i>Betula</i>	C58599/27	Hus III, stolpehull S112, nedgravning	1890 ± 32 BP	60–140 e.Kr. 190–210 e.Kr.	50–230 e.Kr.
Hus IV						
Ua-45891	<i>Pinus</i>	C58601/4	Hus IV, stolpehull S40, nedgravning	3738 ± 30 BP	2280–2250 f.Kr. 2210–2030 f.Kr.	2200–2130 f.Kr. 2090–2050 f.Kr.
Ua-45880	<i>Pinus</i>	C58601/6	Hus IV, stolpehull S58, nedgravning	2481 ± 32 BP	770–480 f.Kr. 470–410 f.Kr.	760–710 f.Kr. 700–680 f.Kr. 670–530 f.Kr.
Ua-45900	Or	C58601/5	Hus IV, ildsted S59, kullag	2389 ± 37 BP	740–680 f.Kr. 670–640 f.Kr. 550–390 f.Kr.	520–390 f.Kr.
Hus V						
Ua-45846	<i>Pinus</i>	C58602/2	Hus V, stolpehull 102, mulig stolpeavtrykk	2786 ± 30 BP	1010–840 f.Kr.	980–900 f.Kr.
Ua-45889	<i>Pinus</i>	C58602/6	Hus V, stolpehull S247, stolpeavtrykk	1858 32 BP	70–240 e.Kr.	90–100 e.Kr. 120–220 e.Kr.
Ua-45852	<i>Pinus</i>	C58602/8	Hus V, stolpehull S181, nedgravning	1989 ± 30 BP	50- f.Kr.–80 e.Kr.	40–10 f.Kr. 5 f.Kr.–30 e.Kr. 35–55 e.Kr.
Øvrige strukturer						
BETA-326859	<i>Betula</i>	C58603/8	Nivå 1, kokegrop S51, kullag	1870 ± 30 BP		70–230 e.Kr.
Ua-45843	<i>Pinus</i>	C58603/9	Nivå 1, kokegrop S1, kullsjikt	1813 ± 30 BP	120–260 e.Kr. 280–330 e.Kr.	130–240 e.Kr.
Ua-45888	<i>Pinus</i>	C58603/10	Nivå 1, ildsted S98, kullag	1902 ± 32 BP	20–220 e.Kr.	65–130 e.Kr.
Ua-45859	<i>Pinus</i>	C58603/14	Nivå 1, kokegrop S336, kullag	1687 ± 32 BP	250–430 e.Kr.	260–280 e.Kr. 330–410 e.Kr.
Ua-45866	<i>Betula</i>	C58603/23	Nivå 1, jordbrukslag S129, under Hus I	3217 ± 31 BP	1610–1580 f.Kr. 1540–1410 f.Kr.	1510–1445 f.Kr.
Ua-45867	<i>Pinus</i>	C58603/28	Nivå 1, kokegrop S73, kullag	1578 ± 31 BP	410–550 e.Kr.	430–470 e.Kr. 480–540 e.Kr.
Ua-45898	<i>Salix</i>	C58604/1	Nivå 2, kokegrop S338, kullag	2237 ± 30 BP	390–340 f.Kr. 330–200 f.Kr.	380–350 f.Kr. 300–210 f.Kr.
Ua-45862	<i>Betula</i>	C58605/1	Sjakt 1, lag 1068, kullinse	3617 ± 34 BP	2130–2090 f.Kr. 2050–1880 f.Kr.	2030–1935 f.Kr.
Ua-45863	<i>Pinus</i>	C58605/2	Sjakt 1, lag 15, kullholdig lag	2538 ± 31 BP	800–730 f.Kr. 700–660 f.Kr. 650–540 f.Kr.	800–740 f.Kr. 690–660 f.Kr. 640–590 f.Kr.
Ua-45868	<i>Betula</i>	C58605/3	Sjakt 1, jordbrukslag 11	1357 ± 30 BP	610–710 e.Kr. 740–770 e.Kr.	645–680 e.Kr.
BETA-326856	<i>Betula</i>	C58606/1	Sjakt 2, jordbrukslag 9/10	1760 ± 30 BP		240–390 e.Kr.
BETA-326857	<i>Betula</i>	C58606/2	Sjakt 2, jordbrukslag 12	3340 ± 30 BP		1720–1720 f.Kr. 1690–1530 f.Kr.
Ua-45865	<i>Pinus</i>	C58606/3	Sjakt 2, jordbrukslag 10, kullholdig lag	1715 ± 33 BP	240–410 e.Kr.	250–300 e.Kr. 320–390 e.Kr.

Figur 14.11. C14-dateringer fra Brandrud IV.

større hovedbygninger (Hus I, II og III), mens de to øvrige har vært mindre økonomibygninger knyttet til gården (Hus IV og V).

De stratigrafiske relasjonene og analyseresultatene viser at gården har hatt flere bruksfaser, men utgravningsfeltets kompleksitet har vanskeliggjort tolkningene. Dateringsresultatene fra langhusene er sprikende, og det har vært vanskelig å skille ut entydige bruksfaser. Trolig er eldre og yngre kulturmateriale fra flere bosetningsnivåer sammenblandet i stolpehullene, noe som gir stor spredning på dateringsresultatene fra hustomtene. I tillegg må det tas høyde for at tidligere flomhendelser kan ha ført til en sammenblanding av kulturmateriale. Det kan med rimelig sikkerhet fastslås at gården ble etablert i romertiden, og at én eller flere av husene har vært i bruk i folkevandringstiden.

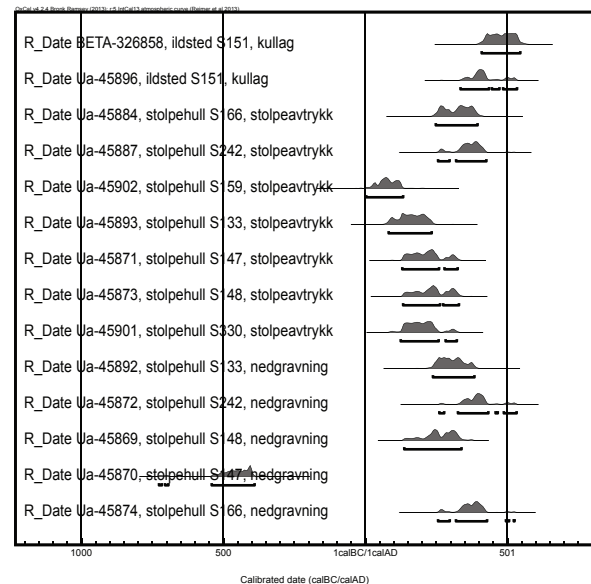

Figur 14.12. John Atle Stålesen med bronsefibulaen. Foto: Lise Loktu og Ingar M. Gundersen.

En godt bevart bronsefibula ble funnet omtrent ti meter nord for hustomtene til Hus II og III. Fibulaen ble funnet i restene av et fossilt jordbrukslag som trolig ble deponert etter bosetningen. Funnet har derfor ingen sikker kontekst (figur 14.12). Spennen ligner en Nydam-fibula med fjærlåsmekaniske i jern, nærmest som i Haakon Schetelig's (1906) figur 4, men øvre knott vender bakover og er en direkte forlengelse av buen. Schetelig mente denne spennetypen var tydelig inspirert av romerske former, og daterte den til 300-tallet. Kronologien kan nok diskuteres og revurderes, men spennetypen stammer etter all sannsynlighet fra romertiden/folkevandringstiden. Både funnstedet og alderen på spennen tyder på at den stammer fra gården på Brandrud IV. Dette er det eneste funnet av personlig utsmykning på E6-prosjektet.

Hus I

Hus I har vært orientert i retningen øst–vest og har ligget umiddelbart vest for tomten til Hus II og III. Huset er definert av ti nedgravninger for takbærende stolper fordelt på fem grunder samt bevarte rester av veggroff i nordlig og vestlig ende. Det er knyttet noe usikkerhet til avgrensningen mot Hus II og III i øst, da hustomtene delvis overlapper hverandre. Det ble påvist et sentralt ildsted, to innganger på den sørlige langsiden og uttrukne gavlstolper i vest. Det ble også funnet spor etter indre veggkonstruksjoner og rominndelinger i huset. Huset målte omtrent 7,3 × 16,5 meter. Målene er basert på grunnflaten innenfor bevarte veggroffter og stolpehull i kortveggene. De takbærende stolperekken hadde en noe konveks form med svakt

Figur 14.13. Kalibrerte dateringer fra Hus I på Brandrud IV.

inntrukne stolper i hver ende. Grindbredden varierte fra 1,7 til 2,7 meter, med minste bredde i øst. Største fagdybde var 3,5 meter, og minste var 2,2 meter.

Det ble datert kullmateriale fra tolv stolpehull, hvorav syv fra stolpeavtrykk og fem fra nedgravninger. Med *stolpeavtrykk* menes her fyllmasse som strukturelt skiller seg fra fyllmassen i nedgravningen ved å være mørkere og mer kullholdig. I tillegg til stolpehullene ble det gjort to dateringer av materiale fra husets sentrale ildsted (S151).

Majoriteten av dateringene fra stolpehullene ligger innenfor yngre romertid og folkevandringstiden. Det viser seg at det er noe manglende system i og samsvar mellom dateringsresultatene fra nedgravninger og stolpeavtrykk i samme stolpehull. Dateringene fra ildstedet angir imidlertid resultater til folkevandringstiden, henholdsvis 410–550 e.Kr. (BETA-326858) og 350–370/380–440/490–510/520–530 e.Kr. (Ua-45896).

Dateringer fra stolpehull vil normalt angi terminus post quem-dateringer, det vil si at resultatet angir eldste mulige alder for nedgravningen. Kun i spesielle tilfeller vil materialet kunne antas å være samtidig med husene de tilhører, og da i tilfeller hvor dateringene med rimelig sikkerhet kan antas å være gjort på bygningsmateriale. Ifølge vedartsanalysen er majoriteten av dateringene gjort på bjørk med relativt lav egenalder (< 40 år). Det er imidlertid knyttet usikkerhet til hvorvidt løvtrær kan ha blitt brukt som bygningsmateriale for takbærende stolper. Ettersom ingen av stolpeavtrykkene i Hus I hadde tydelige stolperester, må det derfor tas høyde for en viss usikkerhet knyttet til materialets opprinnelse. Dateringene sammenfaller også i stor grad med dem av Hus II (se under), noe som kan tyde på at gårdens mange faser og lange brukshorisont har medført en sammenblanding av eldre og yngre kulturmateriale i strukturene.

Når man vurderer de radiologiske dateringene samlet, er det vanskelig å fastslå når Hus I tidligst ble etablert. Dateringsresultatene fra stolpehullene er for sprikende til å kunne tillegges særlig vekt. Resultatene fra ildstedet er imidlertid antatt å reflektere husets brukstid og peker relativt entydig på bruk i folkevandringstiden.

Makrofossilanalysene fra Hus I peker i retning av at husets sentrale og østlige områder kan ha fungert som både bolig og stall. Prøvematerialet er imidlertid relativt sparsomt, og resultatene må vurderes i lys av dette. Sammen med påviste indikasjoner på rominndelinger antyder analyseresultatene at det i østlige halvdel av huset har foregått aktivitet knyttet til matproduksjon. Forekomsten av bygg og brent fett i husets østlige områder kan være rester etter

tilberedning av og/eller risting av korn, hovedsakelig mellom tredje og fjerde grindpar fra vest. Dette understøttes av at undergrunnen i dette området var betydelig mer fettholdig enn den i resten av huset (S325). Beliggenheten til ildsted S151, sentralt plassert mellom første og tredje grindpar, indikerer at dette rommet har fungert som et sentralt oppholdsrom i huset. Det ble funnet en del brent bein i ildstedet som kan stamme fra matlaging eller bespisning. Det ble ikke funnet noen komponenter i prøvene som belyser bruken av området mellom gavlen i vest og første grindpar, men det foreslås at området har fungert som sove-/oppholdsrom med nær tilknytning til ildstedet.

Forekomsten av bjørkenever og ekskrementer fra husdyr i husets sentrale og østlige områder peker i retning av at denne delen av huset også kan ha fungert som fjøs/stall. Denne forekomsten «overlapper» ovennevnte tolkning av huset som bolig i den grad at det er vanskelig å tenke seg at lagene kan være avsatt samtidig, spesielt med tanke på at lagene ikke følger de påviste indikasjonene på rominndelinger i denne delen av huset. Hvis makrofossilanalysene legges til grunn, kan dette indikere at huset har endret funksjon i løpet av brukstiden. Ved stolpehull S308 var det spor etter reparasjoner i huset i form av to nye stolpehull (S130, S307), noe som kan reflektere utskiftninger og ombygging av langhuset.

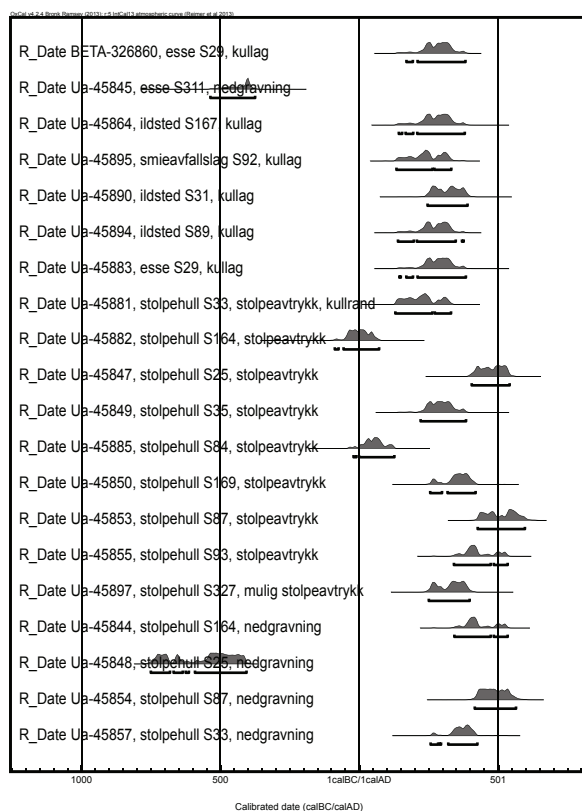
Innslaget av kull i stolpehullene i Hus I var spesielt stort i sentrale og østlige områder inntil Hus II og er trolig rester etter en brann i Hus II (se under). Det fantes imidlertid ingen indikasjoner på at Hus I har brent ned, og det er en reell mulighet for at forkullede bygningsrester eller kulturmateriale fra Hus II kan være iblandet strukturer tilhørende Hus I. Dette kan delvis forklare de varierende og det tidvis store spriket mellom dateringene fra stolpehullene i denne delen av huset (Ua-45884, Ua-45887, Ua-45902, Ua-45893, Ua-459001, Ua-45892, Ua-45872 og Ua-45874). I husets vestre del er derimot tre av de fire dateringene fra stolpehullene relativt identiske (Ua-45871, Ua-45873 og Ua-45869).

Hus II

Hus II har vært orientert i retningen øst–vest og er definert av ni nedgravninger for takbærende stolper, fordelt på seks grunder. Tre av stolpehullene manglet makker som følge av moderne grøfter. Det ble påvist tre ildsteder og én inngang. I tillegg ble det påvist en esse i husets østlige del, sentralt beliggende i midtaksen, samt flere strukturer som trolig kan knyttes til et smieverksted. Huset målte omtrent 6,5 × 20 meter. Målene er basert på grunnflaten mellom bevarte stolpehull og dreneringsgrøften i øst. Antatt bredde er omtrent

syv meter. De takbærende stolperekken var parallelle med hverandre, med svakt inntrukne stolper i den vestligste grinden. Grindbredden varierte fra 2 til 2,5 meter, med minste bredde i vest. Største fagdybde var 3,5 meter, og minste var 2,5 meter.

Det ble datert kullmateriale fra tolv stolpehull, hvorav åtte fra stolpeavtrykk og fire fra nedgravninger. Med *stolpeavtrykk* menes her fyllmasse som tydelig skiller seg fra fyllmassen i nedgravningene og består av fet, rødoransje til mørk brun silt med mye kull, innslag av brent trevirke og varmepåvirket silt. I tillegg til stolpehullene ble det datert kullmateriale fra de tre ildstedene, essen og et smieavfalls slag (S92) i nærheten av essen.

Figur 14.14. Kalibrerte dateringer fra Hus II på Brandrud IV.

De radiologiske dateringene fra essen, ildstedene og smieavfalls slaget er forholdsvis konsistente og enhetlige og stammer fra godt definerte kontekster med tydelige kullsjikt, kontekster som med relativ sikkerhet kan knyttes til husets faktiske brukstid. I all hovedsak ligger dateringene innenfor yngre romertid (figur 14.11 og 14.14).

De samlede dateringene fra stolpehullene viser derimot betydelig variasjon, men ligger hovedsakelig innenfor yngre romertid og folkevandringstiden. Som det fremgår av figur 14.14, viser ikke dateringene noe klart mønster verken hva angår stolpeavtrykk eller nedgravninger. Flere av dateringene er foretatt

på furu (*Pinus*) og kan slik sett representere rester etter den bærende konstruksjonen, men de sprikende resultatene gir et dårlig utgangspunkt for en nærmere vurdering av når huset ble etablert. Ettersom flere av dateringsresultatene er klart yngre enn essene og ildstedene, virker det åpenbart at strukturene er iblandet yngre kulturmateriale fra senere faser av gårdstunet eller jordbruksvirksomheten på stedet. I likhet med stolpehullene er også ildstedene og essene i all hovedsak datert på furu (*Pinus*; figur 14.11).

Alle stolpehullene var svært kullholdige, og flere stolpeavtrykk hadde tidvis massive kullbiter og bevarte rester av brent trevirke. Sammen med innslag av rød-brent silt og skjørbrent stein indikerer kullforekomstene at huset har brent ned. S84 hadde et tydelig definert, ovalt avtrykk og målte 26 × 35 cm, med største lengde på tvers av husets lengderetning. S33 var omkranset av en tydelig avgrenset kullrand i profil, noe som indikerer at stolpen er brent ned og bevart in situ på grunn av høy varmeutvikling. En datering (Ua-45881) fra kullranden samstemmer godt med dateringene fra essene og ildstedene. Ytterligere tre dateringer gjort på stolpeavtrykk med rester av brent trevirke (furu, *Pinus*) viser en relativ samtidighet med essene og ildstedene (Ua-45850, Ua-45897 og Ua-45849). Alle de fire dateringene ligger samlet innenfor 120–430 e.Kr.

Det er nærliggende å knytte dette dateringsmaterialet til selve huskonstruksjonen, og resultatene kan slik sett angi terminus ante quem (nedre dateringsramme) for etableringen av langhuset. Den relative samtidigheten med dateringene fra esser og ildsteder skaper imidlertid visse utfordringer i tolkningsarbeidet, da aktivitetssporene normalt sett burde resultere i yngre dateringer enn bygningsmaterialene. Dette kan indikere enten at huset har hatt relativt kort levetid, med overlappende dateringer fra konstruksjons- og aktivitetsspor, at det har vært brukt fossilt eller gammelt brennstoff i essene og ildstedene, eller at stolpeavtrykkene utelukkende består av sekundært deponert materiale. Ettersom dateringene fra Hus III på samme tomt i enda mindre grad viser samsvar med essene og ildstedene i Hus II (se under), fremholdes det ikke som sannsynlig at smievirksomheten tilhører en annen huskonstruksjon. De relativt enhetlige dateringene fra esser og ildsteder tyder heller ikke på at det har vært brukt gammelt og fossilt brennstoff med varierende alder, selv om Ua-45845 tydelig avviker fra de andre strukturene (figur 14.14). Den gode konteksten på Ua-45881 indikerer heller ikke sekundært deponert materiale, men stammer trolig fra selve stolpen. Det virker dermed nærliggende at

Hus II har hatt en relativt kort levetid og etter en brann har blitt erstattet med Hus I.

En samlet vurdering av dateringsresultatene indikerer at Hus II ble etablert i den senere del av yngre romertid – trolig på 300-tallet. Dateringene er i hovedsak utført på yngre stammer med en egenalder på opptil 50–60 år. Ca. 50 prosent av dateringene ligger innenfor 130–420 e.Kr. (1 sigma), og nær sagt alle – med ett unntak – stammer fra gode kontekster i ildsteder, esser og stolpeavtrykk. De øvrige dateringene viser store sprik og ligger innenfor 730 f.Kr.–580 e.Kr. Verken essen eller ildstedene har dateringer til innpå 400-tallet.

Makrofossilanalysene understøtter observasjonene som tyder på at Hus II har vært utsatt for en kraftig brann. Kullforekomstene i stolpehullene til Hus II (og Hus I) indikerer at brannen har rammet hardest i husets vestlige halvdel, inntil avgrensningen mot hustomten til Hus I. Det ble også påvist forekomster av brent amorft organisk materiale med mye hulrom i husets vestlige halvdel, som kan peke i retning av at huset har hatt torvtak som har brent i brannen. Dette kan være en parallell til funn av bjørkenever på Brandrud I, men kan også ha en annen opprinnelse.

Husets østlige halvdel er tolket som et smieverksted knyttet til esse S29. De konkrete sporene etter essen består av en jordgravd, åttetallsformet konstruksjon med to nedgravninger, hvor den ene mest kullholdige halvdel utgjør selve essen, mens den andre kan ha vært fundamentet for lufttilførselen (blåsebelg). Det ble funnet både smieslagg og brent/sintret leire i essen. Ovnskapen kunne defineres i form av en sirkulær nedskjæring (15–18 cm) av rødbrent fyllmasse med «vegger» av brent/sintret leire.

De radiologiske dateringene knytter essen med størst sannsynlighet til Hus II. I stolpehullene rundt er det i tillegg funnet en rekke spor som peker i retning av en ovn eller esse i umiddelbar nærhet, hvor temperaturen har vært over 1030 grader og komponentene i leiren har begynt å smelte. Prøve- og funnmaterialet fra området er relativt entydig knyttet til smievirk-somhet og består av mye slagg, brent og sintret leire og jernfragmenter. Det er påvist flere nedgravninger oppfylt med svært homogene kullmasser i nærheten av essen, som er tolket som rester etter smieverkstedets kullbeholdning (S30, S80, S328 og S329). Ytterligere en nedgravning (S92) inneholdt smieavfall i form av slagg, jernfragmenter og en jernmeisel. Et ildsted i husets østlige halvdel (S31) kan også ha vært en del av smedens aktivitetssone.

Den metallurgiske analysen viser at slagg, hammerskall og slaggekuler fra essen hovedsakelig stammer fra prosesser knyttet til sekundær smiing (Jouttijärvis

artikkel 21 i dette bind). Verkstedet kan forstås som en relativt avansert smie, hvor smeden har behersket teknikker som sveising og herding av stål og vært i stand til å fremstille redskaper og våpen av høy smed-teknisk kvalitet.

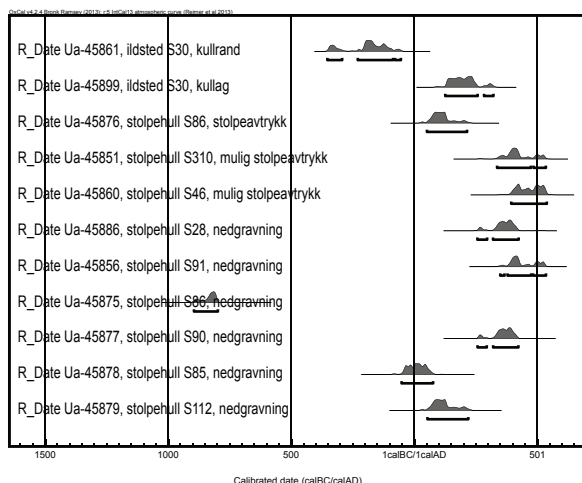
Det ble påvist to ildsteder i husets vestlige halvdel, noe som indikerer at denne delen av huset har vært brukt til boligformål (S89 og S167). Ildstedene var sentralt plassert mellom første og andre og mellom andre og tredje grindpar fra vest, med en liten for-skyvning mot nord for husets midttakse. Dateringene og ildstedenes plassering indikerer en tilknytning til husets brukstid i yngre romertid. I ildsted S167 ble det funnet brent bein, som trolig stammer fra matlaging eller bespisning. Bortsett fra et par tilfeller av korn ble det ikke gjort øvrige funn knyttet til boligformål.

Hus III

Hus III har vært orientert i retningen øst–vest på samme tomt som Hus II. Huset er definert av ni nedgravninger for takbærende stolper fordelt på seks grunder (tre mangler makker) samt bevarte rester av en dreneringsgrøft i øst. Det ble påvist to sentrale ildsteder og én inngang. Huset målte omtrent 4,5 × 17,5 meter. Målene er basert på grunnflaten innenfor bevarte stolpehull. De takbærende stolperekkene var parallelle med hverandre, med inntrukne stolper i den vestligste grunden. Det ble påvist elleve stolpehull, som er tolket som hull etter takbærende stolper, fordelt på seks grunder. Grindbredden varierte fra 1,5 til 2,5 meter, med minste bredde i vest. Største fagdybde var 6,5 meter og minste var 2 meter. Største fagdybde er usikker ettersom moderne grøfting har ødelagt stolpespor.

Det ble totalt datert elleve kullprøver fra ni kontekster, hvorav åtte stolpehull og ett ildsted (figur 14.11 og 14.15). Fra stolpehullene stammer tre fra mulige stolpeavtrykk og seks fra nedgravningene for stolpen. Med *stolpeavtrykk* menes her fyllmasse som tydelig skiller seg fra nedgravningen og består av fet, rødoransje til mørk brun silt med mye kull, innslag av brent trevirke og varmepåvirket silt. I ett stolpehull (S86) er det datert trekull fra både stolpeavtrykket og nedgravningen.

De radiologiske dateringene viser et stort spenn, men ligger i hovedsak innenfor romertiden og folkevandringstiden. Ingen av stolpeavtrykkene hadde sikre stolperester, og det må derfor tas høyde for at dateringsmaterialet er sekundært deponert. Det er spesielt stor fare for at strukturene er innblandet kulturmateriale fra Hus I og II, noe som kompliserer tolkningsspørsmålet. Flere av dateringene er foretatt på bjørk (*Betula*) og kan ikke uten videre knyttes til bygningsmaterialene. Fem av dateringene ligger da

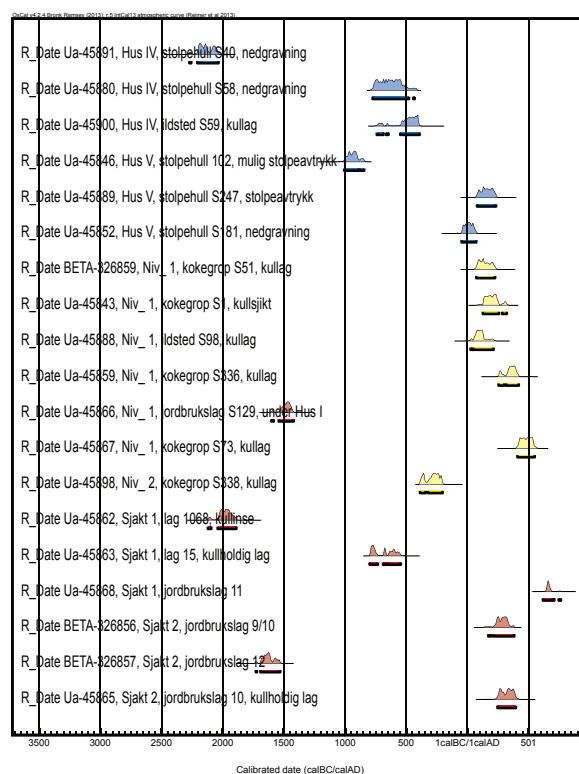
Figur 14.15. Kalibrerte dateringer fra Hus III på Brandrud IV.

også innenfor tidsrommet 300–550 e.Kr., som er den antatte bruksfasen til Hus I og II.

Fra ildsted S30 foreligger to dateringer. Den yngste av dem stammer fra det stratigrafisk eldste kullsjiktet mot bunnen av strukturen og ble datert til 130–240 e.Kr. (Ua-45899), mens en prøve fra en sekundær nedgravning ligger innenfor 350–110 f.Kr. (Ua-45861). Eksemplet illustrerer godt de vesentlige utfordringene knyttet til radiologiske dateringer på lokaliteten. Den sekundære nedgravningen må nødvendigvis være iblandet eldre kulturmateriale eller fossilt brensel, og dateringen av den har klare paralleller i en rekke andre høye dateringer i andre huskonstruksjoner og kontekster på stedet.

Ytterligere tre dateringer (Ua-45876, Ua-45878 og Ua-45879, fra henholdsvis stolpehull S85, S86 og S112) indikerer at Hus III tilhører romertiden. De fire dateringene ligger samlet innenfor 40 f.Kr.–240 e.Kr. (1 sigma) og peker i retning av en etablering av langhuset på 200-tallet. En nærliggende hypotese er at den sekundære nedgravningen i ildstedet kan knyttes til den senere smievirksomheten i Hus II, hvor fossilt brensel kan ha vært benyttet på grunn av den høye varmeutviklingen det genererer. De mange dateringene til 300–500-tallet fra andre strukturer taler imot en såpass tidlig datering av huset, da det ikke er mulig å fastslå hvorvidt dateringsresultatene faktisk skyldes innblandet kulturmateriale fra Hus I og II – selv om dette er en plausibel tolkning. Det er derfor ikke mulig å angi en mer nøyaktig datering av Hus III enn romertiden/folkevandringstiden.

Det var generelt lite makrofossiler i prøver fra Hus III, og materialet har ikke kunnet gi noen informasjon om en eventuell funksjonsinndeling av huset. Det ble likevel påvist en del ugressfrø i den østlige halvdel av huset. Disse kan være indikatorer på fôr og tyde på at denne delen av huset har fungert som fjøs. I tillegg ble

Figur 14.16. Kalibrerte dateringer fra Hus IV og V samt øvrige strukturer på Brandrud IV. Kokegroper er markert med gult, langhus med blått og jordbrukslag med rødt.

det funnet enkelte klumper av brent amorft organisk materiale spredt i huset som kan stamme fra et fjøs.

Hus IV

Hus IV har vært orientert i retningen nord–sør og er definert av fire nedgravninger for takbærende stolper fordelt på to grunder samt to uttrukne gavlstolper i sør og én i nord som er antatt å ha vært en del av den bærende konstruksjonen. Det ble i tillegg påvist et ildsted i huset, men det er usikkert om det kan knyttes til dette. Huset målte omtrent 3,3 × 5,6 meter. Målene er basert på grunnflaten innenfor uttrukne gavlstolper. Grindbredden var mellom 1,6 og 2 meter og alle fagdybder 2,8 meter.

Hus IV ble påvist på samme stratigrafiske nivå som Hus I, II, III og V. Hustomten var beliggende i tilnærmet 90 graders vinkel mot hustomten til Hus II og III – i rett linje fra inngangen til Hus III. Det knytter seg imidlertid en rekke usikkerhetsfaktorer til dateringsresultatene fra huset, og det har ikke vært mulig å peke ut noen klare tendenser for husets brukstid. Sammen med husets beliggenhet i forhold til Hus II og III knytter det seg derfor stor usikkerhet til hvorvidt huset kan relateres til jernaldergården.

De radiologiske dateringene fra huset er få og sprikende (figur 14.16). Det ble datert kullmateriale fra to stolpehull for takbærende stolper, og begge

dateringene var fra stolpenes nedgravninger. I tillegg ble det datert materiale fra ildsted S59. Materialet fra stolpehullene angir dateringer til yngre steinalder og yngre bronsealder, henholdsvis 2280–2250/2210–2030 f.Kr. (Ua-45891) og 770–480/470–410 f.Kr. (Ua-45880). Begge dateringene er gjort på furu, som i førstnevnte tilfelle har en egenalder på < 150 år. Materialet fra ildstedet angir en datering innenfor perioden 740–680/670–640/530–390 f.Kr. (Ua-45900). Ildstedet er datert på or med en egenalder på < 25 år og angir en datering innenfor førromersk jernalder.

Det er ansett som lite sannsynlig at huset stammer fra yngre steinalder, ettersom det ligger på et nivå tilsvarende jernalderen/bronsealderen. Stolpene til Hus IV er imidlertid gravd ned i et område hvor det ble påvist et fossilt jordbrukslag på et dypere stratigrafisk nivå enn huskonstruksjonene (se nivå 3). I snittprofilene til huset ble det påvist et lag som kan tilsvare BA 12 på nivå 3. Det er dermed en viss mulighet for at dateringsmaterialet har sin opprinnelse i jordbrukslaget.

Uttrukne gavlstolper er først og fremst påvist i langhus fra yngre romertid og folkevandringstiden (Løken 1999: 54). De kortere variantene lik Hus V er imidlertid sjeldnere, men de er påvist blant annet i Vestfold (Gjerpe og Østmo 2008) og Rogaland (Løken 1999). I Vestfold er Hus 8 fra Ringdal 13 en god typologisk parallell, kanskje også Hus 16, men her er fagbredden mindre. Materiale fra disse husene har gitt dateringer innenfor siste del av romertiden og tidlig folkevandringstid (Gjerpe og Østmo 2008: 89, 108). Ut fra en typologisk vurdering er det dermed sannsynlig at huset stammer fra yngre romertid eller folkevandringstiden og kan ha vært samtidig med enten Hus I, II eller III. Fraværet av sikre ildsteder eller andre indikatorer på boligformål tyder på at huset bør forstås som en driftsbygning. En eventuell samtidighet med Hus II eller III innebærer at gavlen på Hus IV ville vært plassert umiddelbart opp mot inngangspartiet på hovedhuset i nord, noe som fremstår som en upraktisk organisering av tunet. Det er heller ingen indikasjoner på at husene var sammenbygde. Dette kan tolkes som at Hus IV var tilknyttet Hus I i folkevandringstiden, men dette kan ikke belegges med sikkerhet.

Hus V

Hus V har vært orientert i retningen øst–vest og har vært parallelt med Hus II og III. Det er definert av fem nedgravninger for takbærende stolper fordelt på tre grunder (én mangler makker). I tillegg ble det påvist fire uttrukne gavlstolper, to i øst og to i vest, som er antatt å ha vært en del av den bærende konstruksjonen. Huset målte omtrent 3,5 × 9 meter. Målene er

basert på grunnflaten innenfor uttrukne gavlstolper. Grindbredden var 1,7 meter og fagdybden 2,2 meter.

De radiologiske dateringene er i likhet med dem av Hus IV for få og sprikende til å kunne peke ut noen klare tendenser når det gjelder husets brukstid (figur 14.16), men resultatene gir noen indikasjoner på at huset kan ha blitt etablert i romertiden (Ua-45846, Ua-45889 og Ua-45852). I likhet med hva om er tilfellet for Hus IV, peker de typologiske trekkene ved Hus V i retning av romertiden/folkevandringstiden.

Ingen ildsteder eller andre indikasjoner på boligformål ble påvist, og huset er derfor tolket som en driftsbygning. At det er parallelt med Hus II og III, gjør det nærliggende å se disse i sammenheng (se figur 14.7), noe som indikerer en datering til yngre romertid / folkevandringstiden. En parallell organisering av tunet er også påvist for Hus I og III og Hus IV og II på Grytting I (se Villumsens artikkel 15 i dette bind).

Øvrige strukturer knyttet til nivå 1

Kokegroper

Det ble på utgravningsfeltet avdekket til sammen 21 kokegroper som kan knyttes til nivå 1 (se figur 14.7). Dateringsresultater indikerer at kokegroperne har blitt anlagt i samme periode som gårdsbosetningen (figur 14.16). Den romlige beliggenheten innenfor gårdstunet viser at kokegroperne har blitt anlagt på en åpen plass med litt avstand til husene. Kokegroperne ble hovedsakelig påvist i den nordøstlige og østlige del av feltet, hvor det avtok vesentlig med stolpehull og øvrige anleggsspor.

Det er kun fem av kokegroperne som er datert. Dette skyldes at langhusene ble prioritert for datering som følge av den vanskelige funnsituasjonen med flomskaeder og overlappende hustomter. De dateringene som foreligger, er imidlertid relativt entydige – samtlige resultater er innenfor romertiden/folkevandringstiden (BETA-326859, Ua-45843, Ua-45888, Ua-45859 og Ua-45867). Formen på kokegroperne i plan varierte, men majoriteten var runde. I tillegg forekom ovale og rektangulære groper. Det kan på bakgrunn av dateringene ikke utpekes noen sammenhenger mellom størrelse, form og datering.

Nivå 2: kokegrop fra førromersk jernalder (500–0 f.Kr.)

Nivå 2 er definert av en kokegrop (S338) som ble funnet under flateavdekking ned til et dypere stratigrafisk nivå enn Hus I–V (se figur 14.7 og 14.9). Flateavdekkingen ble foretatt på bakgrunn av de undersøkelsene som ble gjort i 2011, som viste at det

har vært bosetning og jordbruk på flere stratigrafiske nivåer enn det som tidligere var kjent.

De radiologiske dateringene av materiale fra kokegropen ligger innenfor perioden 390–200 f.Kr. (Ua-45898, 1 sigma) og viser at kokegropen trolig ble anlagt i førromersk jernalder. Kokegropen var anlagt i og kuttet gjennom et eldre fossilt jordbrukslag på nivå 3 (figur 14.9, BA 12). Det ble ikke påvist andre strukturer på nivå 2, men funnet indikerer likevel aktivitet i området også i førromersk jernalder.

Nivå 3: jordbrukslag fra eldre bronsealder (1800–1100 f.Kr.)

Nivå 3 er definert av to fossile jordbrukslag (BA 12 og BA S129) som er stratigrafisk eldre enn bosetningssporene på nivå 1 og 2 (se figur 14.9). Trekull fra lagene er radiologisk datert til henholdsvis 1720/1690–1530 f.Kr. (BETA-326857) og 1610–1580/1540–1410 f.Kr. (Ua-45866) og indikerer jordbruksvirksomhet i eldre bronsealder. Dette sammenfaller svært godt med resultatene fra nivå 2 på Brandrud I og tyder på at det har vært større sammenhengende jordbruksarealer på Breivegen i perioden.

Jordbrukslag BA 12 ble påvist i sjakt 2 og profil E (se figur 14.7). Laget ble kuttet av kokegrop S338, slik at toppen av laget tilsvarende nivå 2. Det ble påvist et lignende jordbrukslag i flere av snittprofilene til stolpehullene i Hus IV og V samt i den sørvestlige delen av Hus II og III, som er antatt å være det samme som jordbrukslag BA 12. Denne tolkningen er basert på en sammenligning av lagenes innhold og struktur og betyr at laget stratigrafisk lå mye høyere i den sørvestlige halvdel av feltet enn i den nordvestlige halvdel av feltet. Makrofossilanalysene viser at BA 12 representerer restene etter fossil jordbruksjord. Laget var sterkt påvirket av senere flomhendelser (utvasket), og det er ut fra analysene vanskelig å fastslå om laget representerer beiting eller dyrking. Det er imidlertid påvist flere komponenter som indikerer at laget har vært utsatt for gjødsling, samt mulige rester av brent korn.

BA S129 ble påvist i snittprofilene til Hus I og kan være det samme laget som BA 12. De radiologiske dateringene antyder en relativ samtidighet med BA 12, noe som også kan underbygges av de stratigrafiske relasjonene på feltet.

LOKALITETENE PÅ BRANDRUD

De to utgravningene utviklet seg på ulike måter, og den relativt velordnede funnsituasjonen på Brandrud I sto i skarp kontrast til den stratigrafiske og romlige kompleksiteten på Brandrud IV. Lokaltetene har

likevel en rekke fellestrekk, som samlet sett gir et mer presist bilde av landskap og bosetning ved Breivegen. Av stor betydning er de stratigrafiske forholdene, som er dannet av gjentagende flomsituasjoner i forhistorien.

Flom og stratigrafi

Det er ikke mulig innenfor rammene av et ordinært forvaltningsprosjekt å kartlegge hyppigheten og omfanget av flommene som sådan, men de foreliggende resultatene gir likevel grunnlag for å hevde at Breivegen har vært utsatt for flom fra så vel Lågen som sideelvene. Dette har resultert i tre ulike nivåer med arkeologiske spor på Brandrud IV og to nivåer på Brandrud I. Det eldste og yngste nivået på begge lokaliteter sammenfaller med hverandre. På det eldste nivået er det i begge tilfeller påvist fossile jordbrukslag med relativt identiske radiologiske dateringer til eldre bronsealder, noe som indikerer jordbruksvirksomhet i dalbunnen på et tidlig stadium.

Det yngste nivået omfatter en rekke radiologiske dateringer med bosetningsspor og dyrking i perioden fra romertiden til tidlig merovingertid, med langhusene i yngre romertid og folkevandringstiden som den mest intensive fasen. Mikromorfologiske og geoarkeologiske analyser indikerer minst fire flomsituasjoner mellom disse to nivåene, men det er uvisst hvilke av disse nivå 2 på Brandrud IV relaterer seg til. Flomskredavsetninger bekrefter likevel minst én flomkatastrofe både før og etter nivå 2. Den enslige kokegropen på nivå 2 indikerer en relativt kortvarig periode, i motsetning til de tydelige aktivitetssporene på de to andre nivåene. Funnet er slik sett en tydelig parallell til nivå 2 på Fryasletta (se Loktus artikkel 13 i dette bind), selv om dateringene ikke er helt identiske. De tette sekvensene med flom og bosettingsaktivitet i førromersk jernalder kan indikere ustabile forhold, som står i kontrast til en lengre stabil periode fra romertiden og overgangen til merovingertiden.

Tre av de fire flomsjiktene på Brandrud I er avsatt av saktegående og stående vann. Lågen har dermed trolig stått langt oppe på sletta og dekket området hvor jernaldergårdene senere ble anlagt. Det yngste sjiktet er derimot avsatt under sterk strøm, noe som indikerer flomsprengte sideelver, trolig et såkalt flomskred. På Brandrud IV utgjør flomskredene et dominerende innslag i profilene i form av kolluviale sedimenter, men det er de mange tynne alluviale sandsjiktene over og mellom jordbrukslagene som utgjør det største antallet. De mikromorfologiske analysene (Macphail mfl.s artikkel 27 i dette bind) indikerer at de alluviale avsetningene har oppstått både på grunn av sterk strøm og på grunn av rolig, saktegående vann. Dette gir et

komplekst helhetsbilde hvor både oversvømmelse og sterk erosjon gjør seg gjeldende. De samlede resultatene peker dermed i retning av omfattende flommer mellom eldre bronsealder og romertiden, hvor både høy vannstand i Lågen og flomsprengte sideelver har spilt en stor rolle.

I tiden etter at jernaldergårdene opphører, er det tydelige spor etter dyrking på begge lokaliteter. Resultatene viser at denne dyrkingen trolig avbrytes av flom. På Brandrud IV er det utført mikromorfanalyser av disse flomlagene i både profil 1A og 2A. I begge tilfeller defineres de som alluviale, men i profil 1A er det tegn til at de har blitt avsatt under sterk strøm. Det er uvisst om avsetningene i de to profilene på Brandrud IV og søndre feltkant på Brandrud I representerer én og samme begivenhet. Avsetningene på de to lokalitetene viser likevel at minst én flom kan ha gått opptil ti meter over dagens nivå, og at dette må ha skjedd i merovingertiden eller senere. Dette innebærer at mesteparten av Breivegen må ha vært dekket av vann ved minst én anledning. Stratigrafien på de to lokalitetene indikerer dermed relativt ustabile forhold både før og etter bosetningsfasen, men det er ingen tegn til at langhusene er direkte rammet av flom. Det er likevel rimelig å anta at flommene kan ha forårsaket forverrede driftsvilkår.

Dobbeltgård?

Fortolkningen av de to lokalitetene som to separate gårdsenheter er ikke helt uproblematisk. Et klart skille mellom enhetene er ikke påvist, og lokalitetene ligger såpass tett at de er å forstå som et sammenhengende bosetningsområde. Brandrud IV er den eldste av de to, men det er sterke indisier på at gårdene eksisterte side om side i folkevandringstiden frem til bosetningens opphør rundt 500/550 e.Kr. Brandrud I kan tolkes som en utvidelse av driften på Brandrud IV, som en spesialisert verkstedbygning tilknyttet smievirksomheten. Brannen i Hus II, hvor gårdens smie var lokalisert, kan ha medført et behov for å flytte smievirksomheten vekk fra selve tunet og hovedbygningen. Det er ikke påvist smievirksomhet på Brandrud IV i folkevandringstiden. Den lille slaggmengden på Brandrud I tyder imidlertid ikke på noen omfattende smievirksomhet på denne lokaliteten. Det foreligger heller ingen andre funn som peker i retning av en spesialisert verkstedbygning. Husets karakter peker snarere i retning av boligformål med tilknyttet økonomidel. De store likhetene i planløsningen med Hus II på Brandrud IV gir heller ingen grunn til å skille

mellom funksjonene til disse to. Trolig er langhuset på Brandrud I å forstå som hovedhuset i en selvstendig enhet, med resten av tunet beliggende under Meierivegen i sør.

I et slikt perspektiv kan Brandrud I tolkes som en ny enhet skilt ut fra den eldre Brandrud IV. Dette kan åpne for en diskusjon om et kollektivt eller individuelt bruksmønster (jf. Gjerpe 2010), men empirien er fortsatt altfor begrenset til at temaet kan belyses på en tilfredsstillende måte. Mer omfattende empiri synes nødvendig, noe som fordrer flere undersøkelser på Breivegen.

Den topografiske avgrensningen av området gir et godt utgangspunkt for nærmere diskusjoner om landskapsbruken. Områdets status som sameieendom frem til 1902 er interessant i denne sammenhengen (jf. Hovdhaugen 1973:108). Funnpotensialet begrenses imidlertid av både eksisterende bebyggelse og infrastruktur, og ikke minst grunnforholdene. Erosjon og flomsedimenter skaper uforutsigbare funnforhold, men det er grunn til å forvente flere gårder fra romertiden og folkevandringstiden på Breivegen. Utfordringene er dermed på sett og vis knyttet til metodevalget. De sekundære dyrkingssporene på lokalitetene indikerer et visst potensial for gårder i dalbunnen også i yngre jernalder – til tross for ustabile klimaforhold i perioden. De største utfordringene er knyttet til de lavere stratigrafiske nivåene, som kan inneholde spor etter jordbruk og bosetning i førromersk jernalder og bronsealderen. Samlet sett har området et stort potensial, og da spesielt hva angår romertiden – merovingertiden, som utgjør det mest intakte nivået.

LITTERATUR

- Cannell, Rebecca og Ingar M. Gundersen 2014. E6-prosjektet Gudbrandsdalen. Delrapport 14: The geoarchaeology of the archaeological sites at Brandrud I and IV, Grytting I, Gryttingvollen, Rolstad I, Fryasletta and Øybrekka. Forr Sørstuen øvre 17/1, Brandrud 56/14, Grytting søndre 47/1 og Rolstad øvre 45/1 og Øibreken nordre 330/14, 21, Sør- og Nord-Fron kommuner, Oppland. Oslo: Kulturhistorisk museum. (Upublisert utgravningsrapport).
- Gjerpe, Lars Erik 2010. «Kontinuitet og brudd i jernalderens jordbrukssamfunn». Ingar M. Gundersen og Marianne Hem Eriksen (red.). *På sporet av romersk jernalder. Artikkelsamling fra Romertidsseminaret på Isegran 23.–24. januar 2010*. Oslo: Nicolay arkeologisk tidsskrift (Nicolay Skrifter, 3).

- Gjerpe, Lars Erik og Mari Østmo 2008. «Ringdal 13 – Hus fra romertid-merovingertid og graver fra førromersk jernalder». Lars Erik Gjerpe (red.). *E18-prosjektet Vestfold*, Bind 3, *Hus, boplass- og dyrkningsspor*. Oslo: Varia 74. Kulturhistorisk museum, UiO.
- Gundersen, Ingar M. og Lise Loktu 2014. E6-prosjektet Gudbrandsdalen. Delrapport 4: Brandrud I–III. Brandrud, 56/2, 14, 294 og Stokke, 57/2, 4, 11, Sør-Fron kommune, Oppland. Oslo: Kulturhistorisk museum. (Upublisert utgravningsrapport).
- Hovdhaugen, Einar 1973. *Gardar og slekter i Fron. Bind 1*. Otta: Fron historielag.
- Loktu, Lise 2013. E6-prosjektet Gudbrandsdalen. Delrapport 5: Brandrud IV. Brandrud, 56/14, Sør-Fron kommune, Oppland. Oslo: Kulturhistorisk museum. (Upublisert utgravningsrapport).
- Løken, Trond 1999. «The longhouses of western Norway from the late Neolithic to the 10th century AD. Representatives of a common Scandinavian building tradition or a local development?». Helge Schjelderup og Ola Storsletten (red.). Grindbygde hus i Vest-Norge. NIKU-seminar om grindbygde hus. Bryggens Museum 23.–25.03.1998. Oslo: NIKU Temahefte 30, 52–64.
- Schetelig, Håkon 1906. *The cruciform brooches of Norway*. Bergens Museums aarbog, nr. 8.